

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta
Katedra rozvojových studií

Eva DOSTÁLOVÁ

Dekolonizace Afriky a její dopady

Bakalářská práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, PhD.

Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a veškeré použité
prameny jsem uvedla v seznamu zdrojů a literatury.

V Olomouci, dne 10. 8. 2009

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce, RNDr. Miloši Fňukalovi, PhD., za věnovaný čas, cenné rady a vstřícný přístup při vedení mé bakalářské práce.

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Rozvojových studií

Školní rok: 2008/09

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

student

Eva DOSTÁLOVÁ

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Dekolonizace Afriky a její dopady

Decolonisation of Africa and its impacts

Zásady pro vypracování:

Cílem bakalářské práce je postihnout charakteristické rysy dekolonizace afrických zemí a nastínit důsledky různých forem a metod tohoto procesu na vývoj jednotlivých států v postkoloniálním období. Zvláštní pozornost bude věnována případové studii Demokratické republiky Kongo.

Struktura práce:

1. Úvod
2. Cíle práce
3. Přehled literatury, metodika
4. Kolonialismus a dekolonizace – příčiny, průběh a důsledky
5. Specifické rysy kolonialismu a dekolonizace v Africe
6. Případová studie – Demokratická republika Kongo
7. Důsledky dekolonizace
8. Závěr
9. Shrnutí (v angličtině)
10. Seznam literatury
11. Přílohy

Bakalářská práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách:
Sestavení bibliografie a rešerše literatury (prosinec 2008), zpracování kapitol 1.–4. (únor 2009), zpracování kapitoly 5. (březen 2009), zpracování kapitol 6.–7. (duben 2009), formulace závěrů, dokončení a odevzdání práce (květen 2009).

Rozsah grafických prací: ilustrační mapy a grafy dle potřeby

Rozsah průvodní zprávy: 10 000 až 12 000 slov základního textu

Seznam odborné literatury:

- FERRO, M. *Dějiny kolonizací: Od dobývání po nezávislost 13.–20. století*. Praha: Lidové noviny, 2007
- ILIFFE, J.: *Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001
- JOHNSON, P. *Dějiny 20. století*. Praha: Rozmluvy, 1991
- KLÍMA, J. *Poslední koloniální válka*. Praha: Libri, 2001
- KLÍMA, J. *Dekolonizace portugalské koloniální říše. Historická motivace – specifika – průběh*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000
- NÁLEVKA, V. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004
- NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století II*. Praha: Aleš Skřivan, 2000
- TOMEŠ, J., FESTA, D., NOVOTNÝ, J. a kol. *Konflikt světů a svět konfliktů. Sřet idejí a zájmů v současném světě*. Praha: P3K, 2007
- PEČENKA, M., LUŇÁK, P. a kol. *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Libri, 2007

dostupné zdroje na internetu

Vedoucí bakalářské práce: Miloš Fňukal

Datum zadání bakalářské práce: 15. 10. 2008

Termín odevzdání bakalářské práce: 15. 5. 2009

vedoucí katedry

vedoucí bakalářské práce

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	8
ÚVOD	10
1. CÍLE PRÁCE	12
2. PŘEHLED LITERATURY A METODIKA.....	13
3. KOLONIALISMUS A DEKOLONIZACE – PŘÍČINY, PRŮBĚH A DŮSLEDKY	14
3.1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH TERMÍNŮ	14
3.2. PRŮBĚH KOLONIZACE.....	16
3.2.1. <i>Raná fáze kolonizace</i>	16
3.2.2. <i>Vrcholná fáze kolonizace</i>	17
3.3. DŮSLEDKY KOLONIALISMU	18
3.3.1. <i>Hospodářské důsledky</i>	19
3.3.2. <i>Mezinárodně-politické důsledky</i>	19
3.3.3. <i>Vnitropolitické důsledky</i>	20
3.3.4. <i>Kulturní důsledky</i>	20
3.3.5. <i>Demografické důsledky</i>	20
3.3.6. <i>Environmentální důsledky</i>	21
3.3.7. <i>Další důsledky</i>	22
3.4. DEKOLONIZACE.....	22
3.4.1. <i>Průběh dekolonizace</i>	22
3.4.2. <i>Výsledky dekolonizace</i>	24
4. SPECIFICKÉ RYSY KOLONIALISMU A DEKOLONIZACE V AFRICE.....	25
4.1. POČÁTKY KOLONIZACE V AFRICE	25
4.1.1. <i>Misionáři a cestovatelé</i>	26
4.1.2. <i>Růst evropského vlivu v Africe</i>	26
4.2. BERLÍNSKÁ KONFERENCE	27
4.3. OBDOBÍ DO PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY: BUDOVÁNÍ KOLONIÁLNÍCH ŘÍŠÍ	28
4.3.1. <i>Britské impérium</i>	28
4.3.2. <i>Francouzské impérium</i>	29
4.3.3. <i>Italské impérium</i>	30
4.3.4. <i>Německé impérium</i>	30
4.3.5. <i>Portugalské impérium</i>	30
4.3.6. <i>Španělské impérium</i>	31
4.3.7. <i>Belgické impérium</i>	31
4.4. OBDOBÍ DO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	31
4.5. OBDOBÍ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE: DEKOLONIZACE.....	33
4.5.1. <i>Dekolonizace francouzské koloniální říše</i>	35
4.5.2. <i>Dekolonizace britské koloniální říše</i>	40
4.5.3. <i>Dekolonizace portugalské koloniální říše</i>	45
4.5.4. <i>Dekolonizace italských držav</i>	48
4.5.5. <i>Dekolonizace belgických držav</i>	49
4.6. KOLONIALISMUS V AFRICE A JEHO ZÁNİK	49
5. PŘÍPADOVÁ STUDIE – DEMOKRATICKÁ REPUBLIKA KONGO	51
5.1. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA.....	51
5.2. PRŮBĚH A DŮVODY KOLONIZACE „BELGICKÉHO KONGA“	54
5.3. BELGICKÁ KOLONIÁLNÍ SPRÁVA V KONGU	56
5.4. SMĚROVÁNÍ K NEZÁVISLOSTI	58
5.5. PRŮBĚH DEKOLONIZACE KONGA.....	59
5.6. DŮSLEDKY DEKOLONIZACE PRO KONGO	63

6. DOPADY DEKOLONIZACE V AFRICE.....	66
6.1. POLITICKÉ DOPADY	66
6.1.1. <i>Vznik nových politicky samostatných států</i>	66
6.1.2. <i>Vnitrostátní politické dopady</i>	67
6.1.3. <i>Mezistátní politické dopady</i>	70
6.2. MEZINÁRODNĚ-POLITICKÉ DOPADY	72
6.2.1. <i>Africké státy v centru pozornosti světových velmocí</i>	72
6.2.2. <i>Snaha o nalezení společné „celokontinentální identity“</i>	75
6.2.3. <i>Afrika na globální scéně: Hnutí nezúčastněných</i>	76
6.3. EKONOMICKÉ DOPADY	77
ZÁVĚR	80
SHRNUTÍ.....	82
SUMMARY	83
POUŽITÉ ZDROJE	84

SEZNAM ZKRATEK

AG – *Action Group* – Akční skupina

CA – *Convention Africaine* – Africká konvence

CPP – *Convention People's Party* – Ústavní lidová strana

DRK – Demokratická republika Kongo

EPLF – *Eritrean People's Liberation Front* – Eritrejská lidově osvobozenecá fronta

FLN – *Front de Libération Nationale* – Fronta národního osvobození

FLNA – *Frente Nacional de Libertação de Angola* – Národní fronta za osvobození Angoly

FRELIMO – *Frente de Libertação de Moçambique* – Mosambická osvobozenecá fronta

GNI – *Gross National Income* – Hrubý národní důchod

HDI – *Human Development Index* – Index lidského rozvoje

HPI – *Human Poverty Index* – Index lidské chudoby

KANU – *Kenya African National Union* – Keňský africký národní svaz

MDRM – *Le Mouvement Démocratique de la Rénovation Malgache* – Demokratické hnutí za malgašskou obnovu

MING – *Movimento para a Independência Nacional Guiné* – Hnutí za národní nezávislost Guineje

MLSTP – *Movimento de Libertação de São Tomé e Príncipe* – Osvobozenecá hnutí ostrovů sv. Tomáše a Princova ostrova

MNC – *Mouvement National Congolais* – Konžské národní hnutí

MPLA – *Movimento Popular de Libertação de Angola* – Lidové hnutí za osvobození Angoly

MPR – *Mouvement Populaire de la Révolution* – Lidové revoluční hnutí

NCNC – *National Council of Nigeria and the Cameroons* – Národní rada Nigérie a Kamerunu

NP – *National Party* – Národní strana

NPC – *Northern People's Congress* – Severní lidový konges

OAS – *Organization de l'Armee Secrète* – Organizace tajné armády

OAU – *Organization of African Unity* – Organizace africké jednoty

OSN – Organizace spojených národů

PAIGC – *Partido Africano de Independência de Guiné e Cabo Verde* – Africká strana nezávislosti Guineje a Kapverdských ostrovů

PPP – *People's Progressive Party* – Lidová pokroková strana

PDG – *Parti Démocratique de Guiné* – Demokratická strana Guineje

RDA – *Rassemblement Démocratique Africain* – Africké demokratické sdružení

RENAMO – *Resistência Nacional Moçambicana* – Mosambický národní odpor

SLPP – *People's Party of Sierra Leone* – Lidová strana Sierry Leone

SWAPO – *South-west African People's Organization* – Organizace lidu Jihozápadní Afriky

TANU – *Tanganyika African National Union* – Tanganický africký národní svaz

UC – *Union Camerounaise* – Kamerunská unie

UNAR – *Union Nationale du Rwanda* – Národní svaz Rwandy

UNC – *Union Nationale Camerounaise* – Kamerunská národní unie

UNC – *United National Congress* – Ugandský národní kongres

UNDP – *United Nations Development Programme* – Rozvojový program OSN

UNITA – *União Nacional para a Independência Total de Angola* – Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly

UPA – *União dos Povos de Angola* – Svaz národů Angoly

UPC – *Union des Populations de Cameroun* – Svaz obyvatel Kamerunu

UPC – *Uganda Peoples's Congress* – Ugandský lidový kongres

UPRONA – *Unity for National Progress* – Jednota pro národní pokrok

UPS – *Union progressiste sénégalaise* – Senegalský pokrokový svaz

ZAPU – *Zimbabwe African People's Union* – Zimbabwská unie afrického lidu

ÚVOD

Dnešní politická mapa světa získala současnou podobu ve druhé polovině dvacátého století, kdy byl svou závěrečnou vlnou završen takřka dvě století trvající proces dekolonizace. Poválečná dekolonizační vlna, jež se týkala především Asie a hlavně Afriky, vyústila ve výrazný nárůst počtu nových států, který s sebou na jedné straně přinesl obohacení multikulturality mezinárodního společenství o množství geografických, etnografických a dalších aspektů, na straně druhé však znamenal také mnoho třecích ploch, specifických problémů a nových konfliktů¹.

Nejen v odborné, ale i populární literatuře, podobně jako velmi často ve výuce či v médiích, je velký prostor věnován kritice imperiálního kolonialismu a jeho (zejména negativním) dopadům na bývalé kolonie dnešního rozvojového světa. Na druhé straně je k procesu dekolonizace přistupováno spíše pozitivně, a to především vzhledem k faktu, že na základě práva na sebeurčení se kolonie osamostatnily a získaly tak možnost rozhodovat si o svých záležitostech samy.

Podobný (a často bohužel nepodložený) optimismus byl patrný také v samotných nově vznikajících státech Afriky na přelomu 50. a 60. let, kdy byla nezávislost nezřídka provázena velkou euforií, či dokonce nadšením. Konec koloniální nadvlády byl nekriticky oslavován jako vítězství národně osvobozeneckých hnutí nad koloniálními „okupanty“, přičemž málokdo si uvědomoval, že ty nejtěžší boje právě formující se „třetí svět“ teprve čekají.

V této souvislosti je nutné poznamenat, že i přes mohutně vzrůstající popularitu rozvojové problematiky v České republice u nás neexistují česky psané texty resp. studie, které by zpětně a souhrnně hodnotily dekolonizační proces a jeho dopady na rozvojové země (na rozdíl od problematiky kolonialismu). To je do značné míry pochopitelné vzhledem k faktu, že Česká republika (resp. Československo) žádné kolonie neměla a tudíž se jí přímé dopady dekolonizace v průběhu minulého století netýkaly. Nicméně v době, kdy se ČR stále více angažuje na poli mezinárodní rozvojové spolupráce, a to i na území bývalých kolonií, již není podstatné, zda naše země měla či neměla ke kolonialismu přímý vztah.

¹ Klíma, J. *Dekolonizace a problémy třetího světa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS012.pdf>>.

Vzhledem k tomu, že poslední vlna „masové“ dekolonizace proběhla v šedesátých letech minulého století v Africe, je předkládaná práce zaměřena na specifika průběhu africké dekolonizace a na její dopady na vznikající a nově nezávislé státy Afriky, přičemž relativně velký prostor bude věnován případové studii – Demokratické republice Kongo.

1. CÍLE PRÁCE

Cílem bakalářské práce je charakterizovat dekolonizační proces v Africe a na základě analýzy odborných textů a historických studií zmapovat specifika dekolonizace afrických zemí. Syntézou získaných poznatků budou následně identifikovány základní dopady dekolonizace na nezávislé africké země.

Ke splnění stanoveného cíle bylo nutné zaměřit se na jednak na proces kolonizace, jeho průběhu a důsledkům a dále na průběh dekolonizace. Dílčím cílům je přizpůsobena vnitřní struktura práce.

Úvodní (podle číslování třetí) kapitola objasní podněty a příčiny, které vedly evropské země k pronikání na americký, asijský a africký kontinent, dále se bude věnovat průběhu kolonizace, nastíní dopady kolonialismu a objasní události vedoucí k dekolonizaci.

Na specifika kolonialismu a dekolonizace v Africe je zaměřena v pořadí čtvrtá kapitola. Na problematiku je nahlíženo z chronologického pohledu, nejprve jsou zmapovány počátky kolonizace v Africe a budování impérií jednotlivých evropských koloniálních mocností na černém kontinentu. Kapitola se dále zaměřuje na období dekolonizace v Africe po druhé světové válce, které znamenalo zánik kolonialismu v Africe.

Pátá kapitola pojednává o Demokratické republice Kongo, kde bude detailněji charakterizován průběh kolonizace a velký důraz bude kladen na období předcházející vyhlášení nezávislosti. Tento stát byl vybrán z toho důvodu, že jeho vývoj je v mnoha ohledech specifický, jde o jedinou belgickou kolonii², která navíc byla zpočátku soukromým vlastnictvím belgického krále Leopolda II.; správa země byla taktéž netypická, a navíc se jedná o velmi důležitou africkou zemi, která měla vliv na vývoj dalších kolonizovaných zemí.

Faktorů, které určovaly postkoloniální vývoj afrických států, existuje celá řada. Záměrem této bakalářské práce je však identifikovat ty, které souvisely s procesem dekolonizace. Dopady dekolonizačního procesu budou uvedeny v závěrečné kapitole.

² Belgická správa dnešní Rwandy a Burundi neměla koloniální charakter, jednalo se o bývalou německou kolonii Ruanda-Urundi, která byla po skončení 1. světové války svěřena Belgii Spojenými národy jako mandátní území.

2. PŘEHLED LITERATURY A METODIKA

Na základě analýzy níže uvedených odborných textů a historických studií jsou zmapována specifika dekolonizace afrických zemí. Syntézou získaných poznatků jsou identifikovány základní dopady dekolonizace na nově vzniklé africké země.

Využity jsou jak zdroje tištěné, tak elektronické. Pro účel zpracování problematiky kolonialismu a dekolonizace je použita literatura obecně historicky zaměřená, jedná se zejména o publikace *Dějiny 20. století* od Paula Johnsona, *Encyklopedie moderní historie* sestavené kolektivem Marka Pečenky, *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost. 13.–20. století* od Marca Ferra a *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*, autorem této publikace je Vladimír Nálevka.

Historii Afriky popisuje kniha Johna Iliffa *Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu*, koloniální období zpracovávají J. O. Sagay a D. A. Wilson v publikaci *Africa – A Modern History (1800–1975)*. Vynikajícím zdrojem informací jsou knihy Jana Klímy: *Dekolonizace portugalské koloniální říše. Historická motivace – specifika – průběh* a také *Poslední koloniální válka*.

Informace o průběhu národně osvobozenického hnutí v dnešní Demokratické republice Kongo jsou čerpány zejména z knihy *State of Africa. A History of Fifty Years of Independence* od autora Martina Mereditha, dalším významným internetovým zdrojem je charakteristika belgické koloniální správy: Wallace G. Mills: *Belgian Colonial Policy; The Library of Congress Country Studies: Democratic Republic of the Congo*.

Úplný výčet použité literatury a internetových zdrojů je uveden v závěrečné části bakalářské práce.

Citace jsou uváděny v poznámkách pod čarou. Tento systém je použit i v případě vysvětlení některých pojmů, či při srovnávání údajů různých autorů.

3. KOLONIALISMUS A DEKOLONIZACE – PŘÍČINY, PRŮBĚH A DŮSLEDKY

3.1. Vymezení základních termínů

Termín **kolonie** pochází z latinského slova *colonus*³, v překladu osada. **Kolonizace** je tedy proces migrace obyvatelstva a osídlování „nového“ teritoria⁴, zatímco termínem **kolonialismus** je označována ideologie založená na ustanovení a udržování nadvlády suverénní mocnosti nad společností, která je mocnosti podřízena a která je separována od vládnoucí moci⁵.

Kolonie mohou být podle způsobu ovládnutí rozděleny⁶ na:

- **přímé kolonie** (v britském impériu nazývané korunní kolonie) spravované ministerstvy pro kolonie prostřednictvím svých guvernérů, místní obyvatelstvo nemělo na vládě účast, například Kongo, Britská Indie.
- **protektoráty** – formálními vládci těchto zemí byli místní panovníci, kteří měli určitou samosprávu ve vnitřních záležitostech, o státních financích, armádě, zahraničním obchodu a zahraniční politice rozhodovalo nadřízené ministerstvo pro kolonie. Příkladem může být Keňa, Zlaté pobřeží, indická knížectví, Malajsko.
- **samosprávné kolonie** – vznikaly tam, kde ve větším počtu žilo obyvatelstvo evropského původu, které si volilo své poslance do zákonodárných shromáždění, zatímco původní obyvatelstvo nemělo na samosprávě žádný podíl. Takováto forma byla typická pro Kanadu, Austrálii, Kapskou provincii. V britské koloniální byly samosprávné kolonie označovány termínem *dominia*.

Daněk⁷ rozděluje kolonie podle obchodních vazeb s metropolí na:

- **formální** – součástí obchodního systému koloniální mocnosti pod politickou kontrolou (např. Indie po roce 1857)

³ Daněk, P., Navrátilová, A. a kol. (2008), s. 29

⁴ Tamtéž.

⁵ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 31. Pozn.: Kolonizace však může probíhat, aniž by došlo ke kolonialismu, pokud se jedná o osídlení teritoria bez ustanovení politických vazeb.

⁶ Stamberger, W. (1963), s. 87–88

⁷ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 35

- **neformální** – s obchodními vazbami na impérium, avšak bez výrazného politického propojení (např. většina latinskoamerických zemí v 19. století)
- **semiformální** – „polokolonie“, jejichž finance nebo obchodní dohody byly v rukou koloniální mocnosti, ale oficiálně jako kolonie vyhlášeny nebyly (např. Persie).

Z hlediska migrace obyvatel z impéria do kolonií⁸ je možné rozlišit kolonie na:

- **osídlenecké** – kolonie zakládáné v teritoriích, která byla buďto neobydlená, nebo původní obyvatelé byli vytlačeni (nebo vyvražděni), např. Kanada
- **okupační** – evropské obyvatelstvo se do těchto kolonií nestěhovalo, např. Nigérie
- **smíšené** – kde žilo jak původní obyvatelstvo, tak evropští přistěhovalci, např. Mexiko, Peru.

Podle způsobu hospodářského využívání⁹ existovaly kolonie:

- **těžební** – např. Jižní Afrika (zlato, diamanty)
- **plantážní** – např. Senegal (arašídy), Keňa (čaj)
- **smíšené** – kombinace obou předchozích typů, např. bývalé Belgické Kongo, odkud se exportovaly jak nerostné suroviny (měď), tak zemědělské komodity (kaučuk)

V rámci kolonialismu vznikala plošně rozsáhlá **impéria**, neboli koloniální říše, skládající se z centra a jemu podřízených teritorií. V literatuře se vyskytuje pojem **imperialismus**, vykládaný jako „vytvoření a udržování nerovných ekonomických, kulturních a teritoriálních vztahů, většinou mezi státy a často ve formě říší, založených na dominanci a podřízenosti“¹⁰. Z definice je zřejmé, že někteří autoři pojímají imperialismus a kolonialismus jako synonyma, v této práci jsou však oba pojmy chápány rozdílně v tom, že kolonialismus lze považovat za jeden z konkrétních projevů imperialismu.

⁸ Baar, V., Rumpel, P., Šindler, P. (1996), s. 37

⁹ Daněk, P., Navrátilová, A. a kol. (2008), s. 35

¹⁰ Daněk, P., Navrátilová, A. a kol. (2008), s. 30

Proces vymaňování kolonií z přímé politické závislosti na svých metropolích se pak nazývá **dekolonizace**¹¹.

3.2. Průběh kolonizace

Kolonizace probíhala v několika etapách, během nichž se měnily příčiny obsazování cizího území, na postu nejrozsáhlejších a nejúspěšnějších koloniálních mocností se střídaly jednotlivé evropské země, docházelo k posunu chování k domorodým obyvatelům a náhledu na ně.

3.2.1. Raná fáze kolonizace

Výsledkem konfliktů, probíhajících v Evropě v průběhu 14. a 15. století (stoletá válka), bylo přemístění velkých obchodních cest. Touha po luxusním zboží z Asie – hedvábí, drahokamy, porcelán, koberce – a po koření z Orientu, si vyžádala hledání nových cest. Ty musely z části opustit suchozemské trasy, zvláště proto, aby se vyhnuly osmanské říši. Technologický rozvoj, především zlepšení navigace a vývoj nových typů lodí, zdokonalení kompasu a astronomických tabulek, spolu s přirozenou lidskou zvědavostí, touhou po nalezení drahých kovů, cenných surovin, a potřebou šířit křesťanství, vytvořily vhodné podmínky pro uskutečnění objevných a dobovatelských cest v 15. a 16. století.

První zemí, ze které se z Evropy začaly vypravovat lodě na dlouhé průzkumné cesty, bylo Portugalsko. S cílem doplout do Indie obeplouvaly portugalské lodě Afriku, na jejímž pobřeží byly zakládány, se souhlasem místních náčelníků¹², obchodní stanice a pevnosti.

Na konci 15. století navrhl Kryštof Kolumbus španělskému králi proniknout k indickému bohatství přes Atlantský oceán¹³. Španělské lodě však místo u břehů Indie přistály u ostrovů Střední Ameriky.

Zámořské cesty se záhy změnilly v zabírání území, která měla potenciál k tomu, aby evropským zemím poskytla suroviny, odbytiště pro produkty vyrobené na Starém kontinentu a později i levnou pracovní sílu. Rostoucí plochou získaných teritorií současně státy prezentovaly svou moc a zajišťovaly si tak mezinárodní prestiž. Svou roli při zakládání kolonií hrály rovněž náboženské a kulturní důvody,

¹¹ Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 101

¹² Davidson, B. (1964), s. 26

¹³ Stamberger, W. (1963), s. 20

rozšiřování křesťanství a kultury a „civilizace“ do „zaostalých“ končin považovaly evropské národy za svou povinnost.

Smlouva z Tordesillas (1494) rozdělila nekřesťanský svět mezi Portugalsko a Španělsko, vytýčená hranice vedla 370 mil západně od Kapverdských ostrovů¹⁴. Karibská oblast, následovaná dalšími částmi Ameriky, byla jako první zařazena do evropského systému světového hospodářství, jejich hospodářská, sociální a etnická struktura i politický systém byly změněny¹⁵. Portugalci ovládli Brazílii a získali rozsáhlé državy v Asii (především Indii a Indonésii), ačkoliv celý Indický oceán pro nedostatek válečného loďstva nikdy neopanovali. Španělé plenili ostrovy Střední Ameriky. Americké zlato přilákalo i Francouze a Angličany.

V první polovině 17. století ustoupily Španělsko a Portugalsko do pozadí a světovou koloniální mocností se stalo Holandsko. To spravovalo své kolonie efektivně, s malými náklady a velkými výnosy, což vedlo Británii k přijetí Zákona o mořeplavbě, jenž byl namířen proti holandským zájmům. Následovaly války, které vyhrála Velká Británie a zastavila tak rozmach holandské koloniální říše¹⁶. Navzdory svému úpadku si však Holandsko i nadále uchovalo obchodní vliv v Indickém oceánu. Spojená východoindická společnost však musela čelit konkurenci anglických obchodních společností¹⁷.

O získání kolonií spolu soupeřily také Británie a Francie. Spor o rozsáhlé oblasti Severní Ameriky vyvolal válku, v níž zvítězila Británie a tím se stala světovou koloniální mocností s ohromnými podřízenými teritorii¹⁸.

3.2.2. Vrcholná fáze kolonizace

Po průmyslové revoluci, která se v Evropě rozšířila v 19. století, význam kolonií rapidně vzrostl. V té době kolonie fungovaly jako dodavatelé levných surovin a zároveň jako odbytiště výrobků z Evropy. Koncem 19. století se kolonizace urychlila. Mezi lety 1870 a 1918 se celková rozloha kolonií zvyšovala průměrně o 620 000 km² za rok a mezi šestici největších koloniálních mocností byla v letech 1875–1915 rozdělena či přerozdělena čtvrtina povrchu souše¹⁹.

¹⁴ Klíma, J. (2001), s. 29

¹⁵ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 31

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Ferro, M. (2007), s. 82

¹⁸ Ferro, M. (2007), s. 83

¹⁹ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 35

Kolonizace se už neomezovala na Ameriku a Asii, do centra pozornosti se dostala také Afrika. Neustálé střety evropských mocností v Africe vyvrcholily v roce 1884, kdy Bismarck zorganizoval Berlínskou konferenci. Zúčastnilo se jí čtrnáct zemí²⁰ a jejím hlavním výsledkem bylo ustanovení principů, na jejichž základě mohla impéria vznášet nároky na africké území. Do „rvačky“ o Afriku (*Scramble for Africa*²¹) se zapojilo také Německo, koloniální zájmy sledovala i Itálie a na scénu vstoupilo také Belgické království (resp. jeho král Leopold II.).

Po první světové válce prosazovaly Spojené státy americké princip sebeurčení, který se projevil vytvořením nové formy koloniálních vztahů, Společnost národů dala vzniknout mandátnímu systému, do jehož jednotlivých kategorií byly zařazeny kolonie Německa a osmanské říše, mocností, které byly ve válce poraženy.

Mandátních území byly rozlišeny takto²²:

- **Mandáty typu A** – byly bývalé osmanské kolonie na Blízkém východě, považované za dostatečně vyspělé, po určité době měly získat nezávislost. Británii byly přiděleny Irák, Palestina včetně Zájordánska; Francii připadaly Sýrie a Libanon.
- **Mandáty typu B** – jednalo se o bývalé německé kolonie v Africe. Tanganika byla přidělena Británii, Togo a Kamerun byly rozděleny mezi Francii a Británii a kolonie Ruanda-Urundi byla svěřena do belgické správy.
- **Mandáty typu C** – do této kategorie byla zařazena další německá teritoria považovaná za nejméně vyvinutá, jednalo se o kolonie v Tichomoří a o Jihozápadní Afriku, která byla přidělena Jihoafrické unii. Novému Zélandu připadla Západní Samoa, Británie měla spravovat Nauru, Austrálii byla svěřena Nová Guinea (s Novým Irskem, Novou Británií a Šalamounovými ostrovy), Japonsku byly přiděleny Marshallovy ostrovy, Karolíny, Mariany a ostrov Jap.

3.3. Důsledky kolonialismu

Většina rozvojových zemí současnosti byla v minulosti pod nadvládou některé z evropských koloniálních mocností. Část vědecké obce v tomto vidí souvislost,

²⁰ Stamberger, W. (1963), s. 92.

²¹ Meredith, M. (2005), s. 1

²² Stamberger, W. (1963), s. 152–153

například teorie závislosti²³ rozvíjí myšlenku, podle níž vztahy mezi kolonizovanou periferií a evropským jádrem vytvořily stezku závislosti („path dependency“), která v podstatě určuje rozvoj tzv. třetího světa i v současnosti.

3.3.1. Hospodářské důsledky

Kolonie zaujaly v mezinárodní dělbě práce specifické místo²⁴. Jednak dodávaly suroviny, jednak odebíraly hotové výrobky. V důsledku tohoto byla udržována technologická zaostalost regionů. Po získání nezávislosti pak proto byla a je většina zemí závislá na hospodářsky vyspělých zemích.

Plantážnictví také narušilo tradiční způsoby zemědělství²⁵. Ze zvyšující se produkce plodin a surovin určených pro export zprvu profitovali Evropané, později se čím dál větší měrou podílelo i místní obyvatelstvo²⁶. Specializace zemí určená kolonialismem leckde přetrvává dodnes (například Ghana je jedním z největších producentů kakaava, Senegal vyváží arašídů, podobně to platí i pro nerostné suroviny a drahé kovy – Sierra Leone a diamanty, atd.).

3.3.2. Mezinárodně-politické důsledky

Při rozdělování území mezi jednotlivé koloniální mocnosti byly vymezeny hranice, aniž by proběhl jakýkoliv průzkum terénu, etnického složení místního obyvatelstva, jejich kultury či jazykové příslušnosti, nedbalo se ani na hospodářské vazby, hranice byly vykresleny u evropských stolů²⁷. Ačkoliv se v této souvislosti mluví převážně o Africe, týká se tento problém například i Ekvádoru a Peru, mezi nimiž vypukla v roce 1995 válka o území, na který si oba státy činily nárok právě kvůli nedůsledně stanoveným hranicím v období kolonialismu. Další příklad umělých hranic vytvořených koloniální mocnostmi je možné najít v Asii a to v afghánském Vachánském výběžku, který tvořil nárazníkové pásmo mezi Velkou Británií a Ruskem v 19. století²⁸.

²³ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 50

²⁴ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 31

²⁵ Ferro, M. (2007), s. 165

²⁶ Iliffe, J. (2001), s. 262

²⁷ Meredith, M. (2005), s. 1

²⁸ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 40

3.3.3. Vnitropolitické důsledky

Přirozeně se vyvíjející politický systém byl v kolonizovaných zemích náhle přerušeno a nahrazen systémem cizím. Francouzi založili svou správu na principu asimilace²⁹, naproti tomu Britové ve většině kolonií vládli nepřímo³⁰ prostřednictvím vybraného domorodého náčelníka nebo skrze místní elitu, která s koloniální mocností spolupracovala. Favorizování jednoho etnika na úkor druhého v mnoha případech skončilo krvavými potyčkami, které v postkoloniální éře nezdá se přerůstaly v občanské války³¹.

Návrat k přerušovanému vývoji po dekolonizaci již pochopitelně nebyl možný. Vývoje politické situace v nově nezávislých zemích, zejména tam, kde k osamostatnění došlo ve spěchu (francouzské kolonie v Africe, Demokratická republika Kongo), je charakteristickým hledáním politického systému, které bylo ovlivněno formou správy kolonie nebo soupeřením ideologií během studené války³². Velmi často docházelo v „nových“ státech k vojenským převratům a ustanovování diktátorským anebo autoritativních režimů.

3.3.4. Kulturní důsledky

Evropské mocnosti zaváděly ve svých državách svůj vlastní jazyk a rozšiřovaly svou kulturu³³. Angličtina, francouzština a ostatní jazyky kolonizátorů jsou tak i dnes v bývalých koloniích všeobecně srozumitelným prostředkem domluvy mezi různými etnickými skupinami.

Odmítání evropské kultury mnohdy podpíralo nacionalismus a v některých zemích formovalo fundamentalismus³⁴. Na druhou stranu však evropské země umožnily obyvatelům kolonizovaných zemí studium na svých univerzitách, kde získali náhled na demokracii a evropskou filozofii.

3.3.5. Demografické důsledky

Temnou stránkou raného kolonialismu v obou Amerikách se stalo vyvražďování domorodého obyvatelstva³⁵, v Africe to pak byl obchod s otroky,

²⁹ Lacina, K. a kol. (1987), s. 222

³⁰ Lacina, K. a kol. (1987), s. 236

³¹ Meredith, M. (2005), s. 487

³² Nálevka, J. (2004), s. 149

³³ Iliffe, J. (2001), s. 280

³⁴ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 314

³⁵ Ferro, M. (2007), s. 146

čímž docházelo k úbytku zdravé a silné populace z kontinentu. Kolonialismus je také spojen s obrovskou migrací a to mezikontinentální (Evropané do kolonií, afričtí otroci do Ameriky, nebo později Indové na východní pobřeží Afriky) a vnitrokontinentální (přemísťování obyvatel v rámci kolonií kvůli práci na plantážích, stavbě infrastruktury atd.).

Kolonizace změnila i zdravotnický charakter kolonizovaných oblastí. Evropané do Ameriky zavlekli nemoci, proti kterým nemělo tamní obyvatelstvo protilátky. Následky byly tragické – populaci v Mexiku a Peru zdecimovalo asi patnáct epidemií³⁶. Přenos nemocí však fungoval obousměrně, z Ameriky se do Evropy dostal syfilis. Za přínos procesu kolonizace je možné považovat vymýcení některých nemocí (například spavé nemoci v Kongu)³⁷. Lékaři se v první fázi samozřejmě věnovali pouze Evropanům, zdravotnická péče se však později rozšířila i na domorodé obyvatelstvo.

Jiným demografickým fenoménem je pak vznik nových společností vzájemným působením mezi domorodým obyvatelstvem a obyvatelstvem přichozím z Evropy³⁸.

Není možné opomenout také to, že kolonie fungovaly jako jakýsi záchranný ventil pro Evropu, ve které hlavně v období průmyslové revoluce probíhala populační exploze, odliv obyvatel do zámoří tak uvolňoval napětí, které by v pozdějších letech vyplynulo z narůstající nezaměstnanosti.

3.3.6. Environmentální důsledky

Zvýšená poptávka po různých zemědělských plodinách se nutně musela podepsat na změně charakteru krajiny. V příznivých podnebných podmínkách byly zakládány monokulturní plantáže kakaovníků, kaučukovníků, čajovníků a dalších plodin, které byly pěstovány pouze pro účel exportu. Vývoz vzácných dřevin negativně ovlivnil druhovou skladbu lesů³⁹.

³⁶ Ferro, M. (2007), s. 237

³⁷ Iliffe, J. (2001), s. 289

³⁸ Ferro, M. (2007), s. 146

³⁹ Ferro, M. (2007), s. 164

3.3.7. Další důsledky

Dalšími projevy kolonialismu jsou důsledky **architektonické**⁴⁰ – vznikla města se svébytnými stavbami mísícími jak evropské, tak domorodé prvky (města v Latinské Americe).

Potřeba převozu surovin a zemědělských komodit, ale také rychlé přepravy vojska, si vyžádala budování **infrastruktury**⁴¹. Postavily se tisíce kilometrů železnic a zpevněných silnic, rychlejší spojení Evropy s Asií umožnil Suezský průplav.

Jedním z důsledků evropského vlivu v zámoří bylo jak šíření kultury, které již bylo zmíněno, tak i rozšiřování křesťanství. V důsledku míšení s domorodými vírami vznikala zcela specifická **náboženství**⁴².

3.4. Dekolonizace

Ačkoliv byly některé kolonie výnosné⁴³, zajišťovaly státům, kterým patřily, prestiž, měly strategický význam, byla to především místa, kde žili lidé pod neustálým útlakem nejen evropských států, ale i „vlastních lidí“, kteří s kolonizátorem spolupracovali. Pokud měli vůbec nějaká práva, rozhodně k nim nepatřilo právo participovat na politickém rozhodování a spoluurčovat tak svůj osud. Touha po samostatnosti vyvrcholila bojem za vyvázání se z přímé politické závislosti na svých metropolích.

3.4.1. Průběh dekolonizace

Dekolonizace proběhla ve třech etapách⁴⁴, z nichž se každá týkala jiného kontinentu. První fáze proběhla již na konci 18. a počátku 19. století v Americe. V roce 1776 byly po válce za nezávislost vyhlášeny Spojené státy americké, toto úspěšné vyvázání se z evropského politického vlivu podnítilo národně osvobozenecská hnutí v Latinské Americe, která využila oslabení Evropy po napoleonských válkách. V letech 1810–1826 si vybojovala nezávislost na Španělsku a Portugalsku. Do mezinárodního společenství po dovršení osvobozenecského

⁴⁰ Ferro, M. (2007), s. 165

⁴¹ Iliffe, J. (2001), s. 257

⁴² Iliffe, J. (2001), s. 280

⁴³ Tok peněz neprobíhal pouze z metropole do kolonií, ale i naopak, v kolonizovaných zemích bylo nutné financovat administrativu, investovalo se do plantážnictví, infrastruktury a těžebního průmyslu.

⁴⁴ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 35

procesu vstoupily Mexiko, Guatemala, Honduras, El Salvador, Nicaragua, Kostarika, Panama, Venezuela, Kolumbie, Ekvádor, Peru, Bolívie, Chile, Paraguay, Uruguay, Argentina a Brazílie.⁴⁵ Na tyto procesy je možné pohlížet jako na přechod z formálních kolonií k neformálním⁴⁶.

Do prvního období se řadí i osamostatňování dalších britských „bílých“ koloniích – Kanadě byl přiznán status dominia v roce 1867, Austrálii v roce 1901 a Novému Zélandu o šest let později⁴⁷.

Po druhé světové válce byla zrušená Evropa finančně vyčerpaná, kolonie však neustále vyžadovaly investice, staly se tak finanční zátěží. Současně sílil tlak světových velmocí (Spojené státy americké a Sovětský svaz) na vyvázání teritorií z evropského vlivu, protože v nově vzniklých nezávislých státech viděly příležitost uplatnění svého ať už politického, hospodářského či ideologického vlivu. Zároveň v koloniích sílil nacionalismus.

Druhá vlna dekolonizace proběhla v Asii. Do roku 1946 vyhlásily nezávislost arabské státy, které byly po první světové válce zařazeny do mandátního systému – osamostatnily se Saúdská Arábie, Irák, Libanon, Sýrie a Jordánsko⁴⁸. Hlavní fáze vzniku nezávislých asijských států započala v roce 1945. Toho roku vyhlásily nezávislost Indonésie (samostatným státem uznána v roce 1949) a Vietnam, v dalších letech následovaly Filipíny, Indie, Pákistán, Barma, Šrí Lanka, Izrael, Laos a Kambodža⁴⁹. V pozdní fázi se ze svazku s Evropou vyvázaly Malajsko, Kuvajt, Portugalská Indie, Singapur (který opustil Malajsijskou federaci), Brunej, Hongkong a Macao⁵⁰.

Třetí vlna dekolonizace se týkala Afriky. Započala v severní Africe a svého vrcholu dosáhla v roce 1960, kdy vzniklo 17 nezávislých států⁵¹. Průběh dekolonizačního procesu se lišil nejen region od regionu, ale také stát od státu. Této problematice je věnována následující kapitola.

⁴⁵ Klíma, J. *Dekolonizace a problémy třetího světa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS012.pdf>>.

⁴⁶ Daněk, P., Navrátilová, A. a kol. (2008), s. 56

⁴⁷ Nálevková, J. (2004), s. 12

⁴⁸ Ferro, M. (2007), s. 316

⁴⁹ Klíma, J. (2001), s. 15

⁵⁰ Klíma, J. (2001), s. 15

⁵¹ Lacina, K. a kol. (1987), s. 316

3.4.2. Výsledky dekolonizace

Většina kolonizovaných národů se emancipovala v letech 1945–1965, kolonialismus v úzkém slova smyslu skončil porážkou Francouzů ve Vietnamu a v Alžírsku a Britů či Nizozemců v Indii a Indonésii⁵².

Jednotlivé metropole přistupovaly k požadavkům na nezávislost svých koloniálních držav různě. Velká Británie se smířila s faktem nevyhnutelného rozpadu své říše, aby si ale i nadále v samostatných státech udržela ekonomický i politický vliv, nabídla postupné předávání moci do rukou místních vůdců a členství v Britském společenství národů – Commonwealthu⁵³. Naproti tomu Francie prosazovala co nejužší politické připoutání kolonií, hraničící až s asimilací. Portugalsko si své kolonie chtělo udržet za každou cenu. Přestože neustále sílil tlak jak ostatních států, tak mezinárodního společenství, a Portugalsko se ocitlo v mezinárodní izolaci, udrželo si své panství ze všech koloniálních mocností nejdéle – do poloviny 70. let 20. století.

Ferro uvádí⁵⁴, že dekolonizace často spočívala pouze ve změně svrchovanosti. Došlo k nahrazení jedné politické moci druhou, ale jinak přetrvaly všechny možné ekonomické vazby, jež dřívější závislost udržovaly při životě: její nová forma byla ku prospěchu jak bývalé metropoli, tak místní „nové buržoazii“.

Je otázkou, nakolik byly touhy kolonizovaných národů splněny. Přetnuly sice formální politické vazby s evropskými mocnostmi, ale na místo koloniálních úředníků nastoupily autoritativní, mnohde diktátorské režimy, strhávané vojenskými převraty přivádějící na politickou scénu další vůdce, kteří svému národu upírali evropsky chápaná demokratická práva.

⁵² Ferro, M. (2007), s. 33

⁵³ Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 80

⁵⁴ Ferro, M. (2007), s. 33

4. SPECIFICKÉ RYSY KOLONIALISMU A DEKOLONIZACE V AFRICE

4.1. Počátky kolonizace v Africe

Afrika byla dlouhou dobu Evropany neprobádaným kontinentem. Spolupůsobením různých faktorů, například geografických a klimatických (pouště, džungle, divoká zvířata, hmyz přenášející nemoci), hospodářských (prozatím evropskými technologiemi nevytěžitelné zdroje) a dalších (nepřátelští domorodci) zůstal kontinent s výjimkou několika malých držav evropskými mocnostmi nedotčený až do 19. století.

Snaha o zabezpečení strategických námořních cest mezi Středozemním mořem a Atlantickým oceánem přivedla Portugalce na severní pobřeží afrického kontinentu, kde roku 1415 dobyli Ceutu⁵⁵. Portugalský princ Jindřich zvaný Mořeplavec financoval zámořské výpravy, které z Lisabonu vypluly s cílem najít cestu do Indie. Na pobřeží Afriky byly zakládány opěrné body, ovšem zpočátku pouze se souhlasem místních vůdců a pod podmínkou zachování míru⁵⁶. Roku 1497 Vasco da Gama vyrazil z východoafrického přístavu Malindi a o rok později přistál u břehů Indie⁵⁷. Dlouhé námořní cesty žádaly dobře zásobované a chráněné africké faktorie, což byl jeden z důvodů pozdějšího spontánního vznikání portugalských kolonií⁵⁸.

Financování drahých zámořských cest bylo pokryto obchodem s otroky. K intenzivnímu plantážnictví a těžbě nerostů v amerických koloniích Španělska a Portugalska byl potřeba dostatek levné pracovní síly, domorodé americké obyvatelstvo k těžké práci nebylo příliš vhodné, Indiáni často umírali vyčerpáním a navíc je sužovaly nemoci přivlečené Evropany, proto se otroci začali dovážet z Afriky. Mezi Evropou, Amerikou a Afrikou se tak vyvinul tzv. trojúhelníkový obchod⁵⁹ – evropské zbraně a spotřební zboží bylo v Africe směněno s místními obchodníky za otroky, kteří byli odvezeni do amerických kolonií. Za zisk z jejich prodeje byly nakoupeny místní produkty, jako například cukr, bavlna, rum nebo

⁵⁵ Klíma, J. (2000), s. 13

⁵⁶ Davidson, B. (1964), s. 26

⁵⁷ Lacina, K. a kol. (1987), s. 45

⁵⁸ Klíma, J. (2000), s. 21

⁵⁹ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 32

tabák a následně prodány v Evropě. Tento obchod tvořil v 18. století čtvrtinu francouzského a třetinu britského obratu zahraničního obchodu⁶⁰.

4.1.1. Misionáři a cestovatelé

Zámořské cesty měly rovněž ideologický podtext. Kněží a misionáři byli součástí prvních expedicí proto, aby zajistili šíření křesťanství do „pohanských“ oblastí. Na konci 18. století došlo v Německu a Velké Británii k náboženskému obrození (katolicismus i protestantství bylo na vzestupu)⁶¹, jedním z výsledků tak byl prudký nárůst misionářské aktivity, která se z Evropy rozšířila do Ameriky a později i do Afriky. Misionář David Livingstone přistál v jižní Africe v roce 1841, během svého dvaatřicetiletého pobytu prozkoumal část afrického vnitrozemí, zakládal misie a bojoval proti portugalskému otrokářství ve východní Africe. Východiskem, jak obnovit mír a prosperitu v této oblasti, byla podle něj anglická kolonizace⁶². Británie však odmítla vynakládat finanční prostředky na zakládání kolonií a jejich správu a také se obávala mocenských střetů s ostatními evropskými státy.

Na Livingstonův průzkum Afriky navázal další britský badatel Henry Morton Stanley, který poukázal na možnosti komerčního využití střední Afriky⁶³. Britská vláda však jeho návrh na vznesení nároků na tuto oblast, stejně tak jako vybudování cest k přepravě slonoviny a dalších obchodovatelných artiklů, i nadále odmítala. Příležitost si však nenechal ujít belgický král Leopold II. a Stanleyho najal do svých služeb.

4.1.2. Růst evropského vlivu v Africe

Na počátku 19. století byly vazby mezi Afrikou a Evropou obchodního rázu. Jelikož ještě nebylo známo nerostné bohatství afrického kontinentu, hlavními vývozní artikly byly slonovina, kaučuk, arašídý, bavlna a také otroci. O politické ovládnutí nebo přímou okupaci území nebyl příliš zájem, pokud došlo k zaboru většího území (Alžírsko, jižní Afrika), stalo tak ze strategických nebo mocenských důvodů⁶⁴.

⁶⁰ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 32

⁶¹ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 179

⁶² Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 185

⁶³ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 186

⁶⁴ Lacina, K. a kol. (1987), s. 63

Podnět pro rozdělení afrického kontinentu zavdal nástup dvou nových mocností, císařského Německa, Itálie, a také Belgického království, které chtěly rozšířit sféru svého politického vlivu a zviditelnit se na mezinárodní politické scéně⁶⁵. To narušilo rovnováhu sil v Africe a „staré“ evropské mocnosti se začaly obávat ztráty vlivu v Africe, což se mohlo promítnout i na jejich vlivu v Evropě.

Pronikání Evropanů hlouběji do afrického vnitrozemí a vyhlásování nároků na stále větší území afrického kontinentu vedlo k neodvratnému střetu zájmů jednotlivých evropských států. Územní spory měla vyřešit jednání na konferenci pořádané německým kancléřem Bismarckem.

4.2. Berlínská konference

Mezi lety 1884 a 1885 se tak v Berlíně konala konference, na které se sešlo 14 evropských států⁶⁶. Jednání se zúčastnily například i skandinávské země (ty v 17. století na Zlatém pobřeží zakládaly osady a obchodní stanice⁶⁷, nároky na území v Africe však během konference nevnesly) a Spojené státy americké (měly své zájmy v západní Africe, kde zajistily vznik Liberijské republiky, která sice nebyla ovládána politicky, ale velkému vlivu se v africkém nezávislém státě těšila American Firestone Company, firma vlastníci kaučukové plantáže⁶⁸).

Nejvýznamnější dohoda, která byla na konferenci přijata, stanovovala principy budoucího vyhlásování svrchovanosti nad africkým územím – nestačil už pouhý neformální vliv, zástupci koloniální mocnosti museli být v teritoriu fyzicky přítomni⁶⁹.

Výsledkem Berlínské konference bylo tedy rozdělení sfér vlivu v Africe, uznány byly Leopoldovy nároky na zřízení Konžského svobodného státu, francouzské nároky na území v rovníkové Africe, dále delegáti souhlasili s britskou sférou vlivu na dolním Nigeru a francouzskou sférou vlivu na horním toku Nigeru⁷⁰. Zamítnut byl portugalský požadavek na ústí Konga⁷¹. Bismarck, kterého kolonie v Africe příliš nezajímaly a staral se spíše o stabilitu a prosperitu německého státu,

⁶⁵ Lacina, K. a kol. (1987), s. 73

⁶⁶ Ferro, M. (2007), s. 102

⁶⁷ Davidson, B. (1964), s. 72

⁶⁸ Meredith, M. (2005), s. 10

⁶⁹ Iliffe, J. (2001), s. 230

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 193

ustoupil nátlaku bohatých německých podnikatelů a vyhlásil nárok na Togo, Kamerun a Tanganiku⁷².

Berlínská konference významně urychlila evropskou expanzi. Na mapách koloniálního panství z let 1815 a 1876 je jen málo změn, v roce 1900 byl už celý africký kontinent rozparcelován mezi sedm evropských států⁷³.

4.3. Období do první světové války: budování koloniálních říší

4.3.1. Britské impérium

Velká Británie se výrazněji začala angažovat v záležitostech jižní Afriky, díky hospodářskému rozvoji (1867 nalezeny diamanty u řek Vaal a Oranje, 1870 v Kimberley a v roce 1886 objevena ložiska zlata ve Witwatersrandu a Transvaalu⁷⁴) rostl počet přistěhovalců do této oblasti. Počet bělošského obyvatelstva se v roce 1875 odhadoval na 328 tisíc, o 29 let později už to bylo 1 117 000 Evropanů⁷⁵. Kapská provincie, založená původně Holanďany a poté převzata Brity, se snažila přimět Búry, aby uznali britskou svrchovanost na celém území. Spory vedly až k britsko-búrským válkám, z nichž vyšla vítězně Británie a Jižní Afrika se stala její kolonií⁷⁶. Už v roce 1910 byly britské kolonie Kapsko, Natal, Transvaal a Oranžsko spojeny do Jihoafrické unie, která získala statut dominia⁷⁷.

Egypt měl významnou strategickou polohu, svůj vliv si tu dlouho udržovala Francie. Mezi lety 1856–1869 v zemi probíhala stavba Suezského průplavu financovaná francouzskou akciovou společností⁷⁸. Proti stavbě průplavu protestovala Británie, jelikož se obávala ztráty pozemního spojení s Indií. V zemi navíc investovala – zakládala bavlníkové a třtinové plantáže a budovala infrastrukturu, roku 1873 pracovalo v egyptských továrnách dvacet tisíc anglických pracovníků⁷⁹. Problematika Suezského průplavu byla vyřešena v roce 1875, kdy Velká Británie odkoupila egyptské akcie. Po egyptském státním bankrotu o rok

⁷² Stamberger, W. (1963), s. 94

⁷³ Lacina, K. a kol. (1987), s. 74

⁷⁴ Stamberger, W. (1963), s. 56

⁷⁵ Stamberger, W. (1963), s. 107

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 398

⁷⁸ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 500

⁷⁹ Stamberger, W. (1963), s. 103

později se země stala britsko-francouzským kondominiem⁸⁰. V roce 1879 propukly demonstrace, které donutily Francii i Británii na čas Egypt opustit. Zatímco se připravovala francouzská intervence, britské vojsko už Egypt okupovalo a přestože bylo vydáno prohlášení o dočasnosti okupace, byla země v podstatě britskou kolonií. V roce 1914 vystřídala koloniální správu správa protektorátní⁸¹.

Cecil Rhodes, který ekonomicky ovládal jižní Afriku, přišel s nápadem souvislé koloniální říše spojující⁸² Káhiru s Kapským městem. Po určitém váhání na jeho plán přistoupila britská vláda, do konce století byl ustanoven protektorát postupně nad Bečuánskem, Mašonskem, Matabelskem a územím dnešní Zambie⁸³. Oblast byla okupována Rhodesovou Jihoafrickou společností, proto byla tato teritoria nazvána Rhodesie (ta se posléze rozdělila na Severní a Jižní Rhodesii). Plán Káhira–Kapské Město narušila Německá východní Afrika, avšak po první světové válce, kdy Německo přišlo o svoje kolonie, byl plán úspěšně završen⁸⁴. Pod britskou koloniální správu dále spadalo Ňasko, Keňa, Uganda (které se Německo vzdalo výměnou za Helgoland) a Zanzibar⁸⁵.

Roku 1898 se britské armádě podařilo zlomit odpor mahdistických Súdánců a země se stala britsko-egyptských kondominiem⁸⁶.

V západní Africe postupovala britská expanze od pobřeží do vnitrozemí, ke koloniální říši byla připojena Gambie, Sierra Leone, po porážce Ašantů i Zlaté pobřeží a v několika etapách Nigérie.

4.3.2. Francouzské impérium

Rozrůstající se francouzská říše se na severu Afriky v roce 1830 zmocnila Alžírsku, v roce 1881 vyhlásila protektorátní správu nad Tuniskem, kontrolu nad většinou Maroka získala až roku 1912⁸⁷. V západní Africe od roku 1879 pronikali Francouzi od pobřeží Senegalu přes Niger k Čadskému jezeru. Od plánu na spojení francouzských kolonií v Maghrebu, západní a rovníkové Africe ve velkou koloniální říši, která by se rozšířila přes Etiopii až do Džibuti, však Francie z obavy z vypuknutí války odstoupila, když se dostala do střetu s Velkou Británií v etiopské

⁸⁰ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 132

⁸¹ Stamberger, W. (1963), s. 103

⁸² Lacina, K. a kol. (1987), s. 74–75

⁸³ Lacina, K. a kol. (1987), s. 75

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 324

⁸⁷ Nálevka, J. (2004), s. 13

Fašodě⁸⁸. Aktivita francouzských obchodních společností na Madagaskaru vybudovala základy pro násilné podřízení ostrova koloniální správě v roce 1890⁸⁹. Z dobytých či smlouvou získaných území v subsaharské Africe vytvořila Francie dva velké koloniální celky. Francouzskou rovníkovou Afriku tvořily kolonie Gabon, Střední Kongo, Čad a Ubangi-Šari; do Francouzské západní Afriky patřily Niger, Dahome, Pobřeží slonoviny, Horní Volta, Francouzský Súdán, Francouzská Guinea, Mauritánie a Senegal⁹⁰.

4.3.3. Italské impérium

V roce 1890 vyhlásila Itálie koloniální správu nad Eritreou. Do svého koloniálního područí se pokusila získat i sousední Etiopii. Když ztroskotal záměr zavázat si zemi smluvně, z eritrejské kolonie zahájila v roce 1896 vojenskou intervenci. Vojska se střetla u Aduwy a z boje vyšla vítězně Etiopie. Itálie se tedy přesunula na sever Afriky, kde se jí podařilo obsadit turecké provincie Tripolsko a Kyrenaiku a v roce 1911 je podříditi své správě. K Italskému Somálsku (které vzniklo spojením osad v roce 1908) po první světové válce přibýlo území o rozloze téměř 93 tisíc km² podstoupené Velkou Británií⁹¹.

4.3.4. Německé impérium

V souladu s rozhodnutím Berlínské konference ustanovilo Německo koloniální správu Kamerunu, Togolandu, Jihozápadní Afriky (dnešní Namibie) a Jihovýchodní Afriky (dnešní Tanzánie). Německý stát se pokusil prosadit také v Maroku, ve kterém však narazil na francouzské zájmy. Mocenské spory obou zemí měla vyřešit v roce 1906 mezinárodní konference, o rok později však Francie většinu marockého území podřídila protektorátní správě.

4.3.5. Portugalské impérium

Portugalsku od roku 1815 patřily především ostrovy Kapverdy, Madeira, Svatý Tomáš a Princův ostrov a dále úzké pruhy na pobřeží Guiney a kolonie Mosambik a Angola. Snaha o propojení dvou posledně jmenovaných kolonií však kvůli britskému tlaku při spojování kolonií od severu k jihu vyšla na prázdno.

⁸⁸ Lacina, K. a kol. (1987), s. 77

⁸⁹ Nálevka, J. (2004), s. 13

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 518

4.3.6. Španělské impérium

Poté, co bylo Portugalsko v 16. století spojeno v personální unii se Španělskem, získalo Španělské království Ceutu. Kromě této državy spravovalo ještě Melillu, ostrovy Fernando Póo a Annobon v Biaferském zálivu⁹² a bývalou portugalskou kolonii Río Muni (kontinentální část dnešní Rovníkové Guineje, v roce 1904 ji Španělé spojili s ostrovem Fernando Póo, čímž vznikla kolonie s názvem Španělská Guinea⁹³), v roce 1860 získalo kontrolu nad územím dnešní Západní Sahary a roku 1884 vyhlásilo nad pobřežím mezi Bílým mysem a mysem Bojador protektorát Río de Oro⁹⁴, později (spolu s dalšími državami) nazývaný Španělská Sahara⁹⁵. Před vypuknutím první světové války Madrid ovládl část Maroka.

4.3.7. Belgické impérium

Leopold II., který se vlastně zapříčinil o urychlení zaboru afrického území evropskými mocnostmi, spravoval svou soukromou konžskou kolonii až do roku 1908, kdy byla předána do správy Belgickému království.

4.4. Období do druhé světové války

Do první světové války si evropské státy rozdělily celý africký kontinent s výjimkou Libérie, která byla v roce 1847 zřízena jako nezávislý stát osvobozených otroků, a Etiopie, která svou politickou samostatnost dokázala uhájit⁹⁶.

Odpor vůči koloniální nadvládě narůstal v průběhu první světové války, kdy se Afrika stala významným dodavatelem surovin, potravin a také vojáků – například ve francouzské armádě sloužilo půl milionu Afričanů, po boku Britů jich bojovalo více než 300 tisíc⁹⁷.

Ztráty na životech, poničená infrastruktura, finanční ztráty, narušená zemědělská a průmyslová výroba, taková byla bilance první světové války v Evropě. Na konci 20. let udeřila hospodářská krize. Nezaměstnanost a chudoba vytvořily

⁹² Lacina, K. a kol. (1987), s. 64

⁹³ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 723. V roce 1964 získaly obě části vnitřní samosprávu a o čtyři roky později byla vyhlášena nezávislá Republika Rovníková Guinea vedená autoritativním Franciscem Macíasem Nguemou.

⁹⁴ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 970

⁹⁵ Území Španělské Sahary si od 60. let nárokovaly Mauretánie a Maroko. Poté, co se Mauretánie v roce 1979 vzdala svých nároků, Maroko anektovalo celou oblast.

⁹⁶ Iliffe, J. (2001), s. 233

⁹⁷ Lacina, K. a kol. (1987), s. 88

podmínky pro posilování nacionalistických a radikálních hnutí, v Německu rostla podpora Hitlera, který byl odhodlán restaurovat německou koloniální říši. Ta byla po porážce Německa v roce 1918 prakticky zlikvidována. Po první světové válce byl zřízen mandátní systém pod patronátem Společnosti národů a kolonie „agresorů“ byly rozděleny mezi vítězné mocnosti⁹⁸. Část bývalé Německé východní Afriky připadla Velké Británii, zatímco její zbylou část – Ruandu-Urundi – získala Belgie, Jihozápadní Afriku dostala do správy Jihoafrická unie, Togoland byl rozdělen na východní část (56 600 km²), jež taktéž spadala pod francouzskou správu, a západní část (33 775 km²) byla připojena k britské kolonii Zlaté pobřeží⁹⁹, na dvě části byl také rozdělen Kamerun, převážná část (432 tisíc km²) připadla Francii a oblast v severozápadní části země při hranicích s Nigérií (88 270 km²) byla svěřena Velké Británii¹⁰⁰. Itálii byla svěřena severovýchodní část Keni, která byla spojena s Italským Somálskem¹⁰¹. Přes ztrátu území si však Německo zachovalo v koloniích i nadále svůj vliv. Stamberger¹⁰² uvádí, že v Tanganice Němcům patřilo 32 % všech evropských podniků a 28 % půdy, v Kamerunu zabíralo 13 německých plantáží rozlohu 15 000 hektarů, z předválečných 73 obchodních společností jich v činnosti pokračovalo 51, navíc do bývalých německých kolonií z Německa stále proudili přistěhovalci, v roce 1934 tvořil obchod Britského Kamerunu s Německem v dovozu 42,5 % a ve vývozu 79,8 %. I to bylo důvodem, proč chtěl Hitler získat kolonie zpátky.

Hospodářská krize na konci dvacátých let se promítla i v Africe. Na světovém trhu klesaly ceny afrických produktů, čímž byly postiženy zejména ty kolonie, které byly orientované na export jedné komodity, dále poklesly zahraniční investice a poptávka po nerostných surovinách. Afričtí zemědělci se zvýšením produkce snažili zachovat si stejné příjmy, jejich počínání však pouze urychlilo pokles cen, navíc byly také zvýšeny daně, sníženy mzdy a vrostla nezaměstnanost¹⁰³. Koloniální mocnosti musely čelit vlnám nepokojů. Ty se však projevovaly už od začátku podrobování afrického území. Odpor některých skupin se podařil zlomit až před koncem první světové války. Nepoddajné byly zejména skupiny arabského obyvatelstva na severu Afriky. V letech 1915–1916 potlačovala Francie četná

⁹⁸ Lacina, K. a kol. (1987), s. 89

⁹⁹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 895

¹⁰⁰ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 423

¹⁰¹ Lacina, K. a kol. (1987), s. 90

¹⁰² Stamberger, W. (1963), s. 202

¹⁰³ Lacina, K. a kol. (1987), s. 91

povstání Tuaregů ve východních oblastech Francouzského Súdánu¹⁰⁴, povstání proti koloniální nadvládě propukala i na Pobřeží slonoviny, organizovaný odpor mauritánského obyvatelstva byl zlomen dokonce až v roce 1936¹⁰⁵.

V britsko-egyptském Súdánu byl roku 1915 eliminován odpor v Dárfúru a po potlačení povstání nilotských kmenů na jihu se Británie chopila vlády sama, egyptské vojsko a administrativní pracovníci zemi opustili¹⁰⁶.

Egyptští nacionalisté se nezávislosti neúspěšně domáhali už v roce 1918¹⁰⁷. Po vypuknutí nepokojů Britové v roce 1922 prohlásili Egypt za nezávislý, ovšem ponechali si kontrolu nad obranou země, ochranou zahraničního kapitálu a cizinců, nadále kontrolovali strategické komunikace (především Suezský průplav) a rozhodnutí o osudu Súdánu mělo také padnout z jejich strany¹⁰⁸. První volby v Egyptě vyhrála strana Wafd¹⁰⁹, která se snažila donutit Brity k úplnému odchodu ze země, proti tomu se samozřejmě vzhledem ke svým zájmům Británie bránila, což nijak neusnadňovalo politický vývoj v Egyptě. Začali se prosazovat radikálové jak z komunistické strany, tak z organizace Muslimské bratrstvo, založené v roce 1928¹¹⁰. Úplný odsun Britů proběhl až v 50. letech. Egyptští nacionalisté velkou měrou ovlivnili ostatní severoafrické arabské země v jejich národně osvobozené boji.

V roce 1935 Itálie bez vyhlášení války napadla Etiopii, kterou v polovině roku 1936 dobyla¹¹¹. Přestože Společenství národů na italského agresora uvalilo hospodářské sankce, neměly na počínání Itálie téměř žádný účinek, na osvobození si etiopské císařství muselo počkat do roku 1941.

4.5. Období po druhé světové válce: dekolonizace

Evropské státy vyčerpané druhou světovou válkou spoléhaly na materiální pomoc od Spojených států (zejména Francie a Velká Británie), finanční prostředky byly vynakládány na obnovu hospodářství¹¹². Opakovala se podobná situace, jaká

¹⁰⁴ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 559

¹⁰⁵ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 581

¹⁰⁶ Lacina, K. a kol. (1987), s. 93

¹⁰⁷ Iliffe, J. (2001), s. 276

¹⁰⁸ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 318

¹⁰⁹ Iliffe, J. (2001), s. 276

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 308

¹¹² Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 310

nastala po roce 1918 – udržování kolonií vyžadovalo neustálý tok financí. Iliffe¹¹³ píše, že koloniální mocnosti musely v důsledku populačního růstu v koloniích navíc počítat s rostoucími náklady na potlačení nacionalismu a na udržení koloniální správy.

Velká Británie a Francie vystupovaly na mezinárodní politické scéně jako demokratické státy, které stojí na principech politické svobody, avšak tato představa byla v přímém rozporu se správou v koloniích a také s Atlantickou chartou, publikovaným prohlášením prezidenta USA Franklina Roosevelta a britského premiéra Winstona Churchilla, kteří v srpnu roku 1941 deklarovali, že „mají v úctě právo všech národů zvolit si formu vlády, pod kterou chtějí žít a přejí si, aby práva svrchovanosti a samostatné správy byla navrácena těm, jež jich byly násilím zbaveny“¹¹⁴. Dekolonizační proces vyžadovala nejen Organizace spojených národů, jejíž Charta vyhlásila zásadu rovných práv a sebeurčení národů¹¹⁵, ale také Spojené státy americké a Sovětský svaz, jelikož v dekolonizovaných, nově vzniklých státech viděly příležitost jak rozšířit svůj mocenský a ekonomický vliv.

Zatímco po skončení první světové války byl Společností národů zřízen mandátní systém, Charta OSN ustanovila poručenskou soustavu, kdy kolonie poražených států zůstaly pod správou vítězných evropských států, ovšem na rozdíl od mandátního systému OSN požadovala postupný vývoj kolonií k nezávislosti¹¹⁶. Koncem roku 1947 zahrnoval poručenský systém deset území o celkové rozloze přibližně 2 miliony km² se sedmnácti miliony obyvatel, přičemž celkový počet tzv. nesamosprávných území byl v roce 1945 74 a obývalo je asi 900 milionů lidí¹¹⁷.

V roce 1960 OSN vydala Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům, v níž apelovala na urychlení procesu dekolonizace a vyzvala k „zastavení ozbrojených akcí a represivních opatření proti závislým národům, aby mohly ve svobodě a v míru uplatnit své právo na úplnou nezávislost“¹¹⁸.

Jednou z hlavních příčin vedoucí k dekolonizaci byl také sílící nacionalismus a národně osvobozenecká hnutí v koloniích. Afričtí nacionalističtí vůdci měli jasný požadavek podporovaný rostoucím počtem obyvatel – nezávislost. O tom, jak by

¹¹³ Iliffe, J. (2001), s. 296

¹¹⁴ Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 34–35

¹¹⁵ Organizace spojených národů (1977), s. 3

¹¹⁶ Organizace spojených národů (1977), s. 7

¹¹⁷ Opluštil, V. (1969), s. 28

¹¹⁸ Organizace spojených národů (1977), s. 5–6

k ní mělo dojít, však měli jen velmi matnou představu. Podobný problém stál ale i na straně koloniálních mocností.

4.5.1. Dekolonizace francouzské koloniální říše

Nepokoje ve francouzských subsaharských koloniích a jejich tendence k dosažení samostatnosti přiměly Charlese de Gaulla ke zorganizování konference o budoucím uspořádání francouzské koloniální říše. Konference se konala v roce 1944 v konžském městě Brazzaville (hlavní město Francouzské rovníkové Afriky), de Gaulle přislíbil koloniím větší samosprávu¹¹⁹, dále bylo francouzské vládě doporučeno například zvýšit pravomoci guvernérů, budovat v koloniích průmysl, vytvořit teritoriální zastupitelská shromáždění, vytvořit odborové organizace nebo vypracovat africký plán rozvoje či afrikanizovat civilní administrativu¹²⁰. Přijata byla jen některá doporučení (zastoupení kolonií ve francouzském Ústavodárném shromáždění).

Avšak principy asimilace, ze kterých konference vycházela, znemožnila poskytnutí autonomie koloniím, přesto nezavrhl postupné pověřování představitelů domácího obyvatelstva řízením záležitostí vlastních zemí¹²¹. O dva roky později byla ústavou 4. republiky vytvořena Francouzská unie, kterou tvořily Francouzská republika (kontinentální Francie, Alžírsko a většina kolonií – obyvatelé se stali plnoprávnými francouzskými občany), dále tzv. přidružené státy (Maroko a Tunisko) a tzv. přidružená území (Togo a Kamerun – obyvatelé byli pouze občany unie)¹²². Přestože toto nové uspořádání francouzské koloniální říše znamenalo rozšíření autonomie jednotlivých částí unie, národně osvobozenecká hnutí příliš spokojena nebyla a nadále požadovala úplnou nezávislost.

Severní Afrika

Území dnešního Maroka bylo rozděleno mezi Španělsko a Francii. Horské obyvatelstvo pod španělskou nadvládou se vzbouřilo již v roce 1921 pod vedením Abd al-Kríma, který na osvobozeném území vyhlásil Rífskou republiku¹²³. S pomocí Francouzů však byl poražen. Protože byla nejlepší půda přidělena

¹¹⁹ Stamberger, W. (1963), s. 235

¹²⁰ Opluštil, V. (1969), s. 20

¹²¹ Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 62

¹²² Nálevka, J. (2004), s. 115

¹²³ Stamberger, W. (1963), s. 183

Evropanům, špatná úroda zasáhla už tak chudé obyvatelstvo, které z daní financovalo stavbu infrastruktury a zavlažovacích systémů¹²⁴. Růst nacionalismu se projevil v roce 1943 vytvořením strany *Istiqlál* (Nezávislost), v jejímž programu byl zahrnut požadavek na nezávislost země¹²⁵. Se stejným požadavkem vystoupil také marocký panovník Muhammad ibn Júsuf, Francie si však snažila udržet v zemi vliv a autoritu sultána podřývala podporou horských berberských kmenů, které s jeho politikou nesouhlasily¹²⁶. Povstalci se zmocnili Rabatu a sesazený panovník byl deportován na Madagaskar. Partyzánskou válku, která v Maroku vypukla, bylo možné ukončit jen příslibem nezávislosti. V roce 1955 se do Maroka vrátil Muhammad, jmenoval novou vládu složenou většinou ze členů strany *Istiklál* a dne 2. 3. 1956 byla zrušena francouzská protektorátní správa, o měsíc později byla ukončena i ta španělská, sultán přijal titul krále a jméno Muhammad V.¹²⁷

V Tunisku bojovali Mladí Tunisané o právoplatné začlenění do francouzského politického systému, když však Francie požadavek odmítla, založili stranu *Destúr* s cílem omezit vládu beje, prostřednictvím kterého vládli Francouzi¹²⁸. V roce 1934 byla Habíbem Burgibou zřízena aktivnější strana *Neo-Destúr* s jasným programem – dosáhnout nezávislosti¹²⁹. Oficiální politická participace Tunisánů ve vládě v roce 1947 touhu po úplné nezávislosti nemohla uspokojit, zvláště když na počátku 50. let Francie usilovala o těsnější vztahy s Tuniskem. Reprezentanti tuniské politické elity byli zadrženi, Burgiba deportován na ostrov Galita¹³⁰. To vyprovokovalo partyzánskou válku trvající až do konce roku 1954, v jejímž průběhu si Francie uvědomila nutnost politického řešení, byla tedy deklarována plná vnitřní autonomie Tuniska a později zahájeny další rozhovory o budoucnosti země. Dne 20. 3. 1956 byla podepsána dohoda o nezávislosti a o zrušení protektorátní smlouvy z roku 1881. Vládu již nezávislého státu sestavil Habíb Burgiba. Prozatím byl v pořízeném postavení vůči bejovi Sidí Lamínovi, ale o rok později tuniské Ústavodárné shromáždění zrušilo monarchii a zakladatel národní strany *Neo-Destúr* byl zvolen prezidentem republiky¹³¹.

¹²⁴ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 337

¹²⁵ Nálevka, J. (2004), s. 116

¹²⁶ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 339

¹²⁷ Nálevka, J. (2004), s. 118

¹²⁸ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 907

¹²⁹ Nálevka, J. (2004), s. 118

¹³⁰ Nálevka, J. (2004), s. 119

¹³¹ Nálevka, J. (2004), s. 120

Do Alžírka směřovalo velké množství obyvatel z Francie, Lacina uvádí, že v roce 1911 zde bylo usídleno 758 tisíc kolonů, jimž patřilo 1 847 tisíc hektarů půdy, zatímco v roce 1939 vlastnilo téměř 950 tisíc usedlíků 2 720 tisíc hektarů půdy¹³². To spolu s růstem alžírské populace vytvořilo sociální problém, protože Alžířané vlastnili jen malou část úrodné půdy, proto odcházeli za prací do Francie. Tomu ovšem zabránil zákon z roku 1924, který zakázal migraci alžírských pracovníků¹³³. Ve Francii se začalo formovat muslimské nacionalistické hnutí, jehož členové – vzdělaní mladí Alžířané – požadovali reformy, Francie však žádostem nevěnovala pozornost. Emancipační hnutí nadále sílilo. V roce 1943 zveřejnil Fehrat Abbás „Manifest alžírského lidu“¹³⁴, ve kterém požadoval uplatnění práva národů na samostatnost a přiznání občanských svobod všem občanům. Charles de Gaulle přislíbil Alžířanům, kteří ho během druhé světové války podporovali, samosprávu, francouzská vláda však nesouhlasila a slib odmítla splnit. Nespokojenost Alžířanů se projevovala povstáními a demonstracemi, založena byla gerilová Organizace tajné armády (*Organization de l'Armée Secrète*, OAS)¹³⁵ vedená Ahmedem Ben Bellou. Hnutí se později přeorganizovalo ve Frontu národního osvobození (*Front de Libération Nationale*, FLN). Nepokoje vyústily v roce 1954 v povstání, které zahájilo alžírsko-francouzskou válku. V roce 1956 poslala Francie do kolonie 150 tisíc vojáků¹³⁶, aby zjednali pořádek, boje se však táhly dalších osm let, během nichž v zemi operovalo asi půl milionu francouzských vojáků¹³⁷. V roce 1962 byly v Evianu uzavřeny mírové dohody¹³⁸, v referendu se většina obyvatel vyslovila pro úplnou nezávislost a dne 25. 9. 1962 byla vyhlášena Alžírská republika, vlády se ujala Fronta národního osvobození a prezidentem se stal Ahmed ben Bella¹³⁹.

Rozpad Francouzské Afriky

Subsaharská francouzská Afrika byla jen velmi málo rozvinutá, nacionalistická hnutí se vytvářela pomalu a zprvu byla tvořena skupiny obyvatel, kteří v důsledku

¹³² Lacina, K. a kol. (1987), s. 94

¹³³ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 332

¹³⁴ Nálevka, J. (2004), s. 21

¹³⁵ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 334

¹³⁶ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 335

¹³⁷ Iliffe, J. (2001), s. 297

¹³⁸ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 53

¹³⁹ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 337

francouzské asimilační politiky získali evropské vzdělání, byli ovlivněni evropskou kulturou nebo politickými aktivitami Afroameričanů¹⁴⁰.

Na základě rámcové zákona z roku 1956 bylo v obou Francouzských Afrikách formálně zřízeno 12 autonomních kolonií a jejich obyvatelé získali volební právo, územní shromáždění vzniklá na základě volebních výsledků měla od dubna 1957 právo vytvářet si vlastní vládní rady¹⁴¹, ty však byly odpovědny francouzskému vysokému komisaři¹⁴², na druhou stranu byl umožněn vznik a rozvoj politických stran, v západní Africe tak vzniklo Africké demokratické sdružení (*Rassemblement Démocratique Africain*, RDA) pod vedením Félixé Houphouët-Boignyho¹⁴³, vliv tohoto sdružení se neomezil pouze na západní Afriku, v roce 1948 mělo asi milion členů pocházejících z jedenácti teritorií Západní i Rovníkové Afriky¹⁴⁴. V Senegalu a Horní Voltě působila Africká konvence (*Convention Africaine*, CA) vedená Senghorem, dalším příkladem je Demokratická strana Guineje (*Parti Démocratique de Guinée*, PDG) založená Sékou Tourém¹⁴⁵.

Ústava páté Francouzské republiky z roku 1958 upravovala vztahy Francie s jejími koloniemi, zámořskými a svěřeneckými územími, které se staly členy Francouzského společenství (*Communauté française*), jehož úkolem bylo koordinovat zahraniční, obrannou a hospodářskou politiku členských států¹⁴⁶. Avšak v referendu k této ústavě se 95 % procent guinejských voličů vyslovilo záporně, což znamenalo odloučení od Francie a vyhlášení nezávislosti. Předseda Guinejské demokratické strany Sékou Touré se stal prezidentem nezávislé republiky¹⁴⁷.

Přestože ostatní kolonie s referendem souhlasily, Francouzské společenství se stalo pouhou formální organizací, jelikož nová ústava současně nabídla také nezávislost a naprostá většina po svobodě toužících kolonií se této příležitosti okamžitě chopila. V roce 1960, který je často označován „rokem Afriky“¹⁴⁸, tak nezávislost vyhlásily **Čad**, **Dahome** (dnešní Benin), **Gabon** (do čela se postavil prezident Léon M'ba, vůdce Gabonského demokratického bloku – *Bloc démocratique gabonais*), **Horní Volta** (dnešní Burkina Faso), **Francouzské Kongo**

¹⁴⁰ Nálevka, J. (2004), s. 163

¹⁴¹ Lacina, K. a kol. (1987), s. 226

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Lacina, K. a kol. (1987), s. 224

¹⁴⁵ Nálevka, J. (2004), s. 163

¹⁴⁶ Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 155

¹⁴⁷ Nálevka, J. (2004), s. 164

¹⁴⁸ Lacina, K. a kol. (1987), s. 235

(vedené katolickým knězem Fulbertem Youlou¹⁴⁹), **Madagaskar** (kde mezi lety 1947–1948 proběhlo rozsáhlé protifrancouzské povstání, které si vyžádalo 90 tisíc mrtvých¹⁵⁰), **Francouzský Súdán** (při vzniku nezávislého státu přijal název Republika Mali), islámská republika **Mauritánie** v čele s prezidentem Daddáhem¹⁵¹, **Niger**, **Pobřeží slonoviny** (v čele státu stanul prezident Félix Houphouët-Boigny¹⁵²), **Senegal** (vládnoucí stranou se stal Senegalský pokrokový svaz, *Union progressiste sénégalaise*, UPS, později Socialistická strana, a prezidentem Léopold Sédar Senghor¹⁵³), **Ubangi-Šari** (přijala název Středoafriická republika, do jejíhož čela se postavil David Dacko¹⁵⁴), **Togo** a **Kamerun**.

Právě Kamerunu se při snaze získat nezávislost nevyhnulo násilí. Po druhé světové válce se obě části Kamerunu staly poručenským územím OSN. Místní frakce RDA pod názvem Svaz obyvatel Kamerunu (*Union des Populations de Cameroun*, UPC) mělo kořeny v radikálních komunistických odborech a mezi rolníky¹⁵⁵. Jako protipól se v roce 1958 vytvořila strana Kamerunská unie (*Union Camerounaise*, UC, později přejmenovaná na Kamerunskou národní unii (*Union Nationale Camerounaise*, UNC), která byla podporovaná Francouzi a vedená Ahmadou Ahidjem¹⁵⁶. Mezi lety 1957–1962 probíhala partyzánská válka, která si vyžádala asi 15 tisíc mrtvých¹⁵⁷, přestože nezávislost Kamerunu byla vyhlášena již 1. 1. 1960. O rok později vznikla připojením jižních oblastí Britského Kamerunu (na základě referenda) Kamerunská federativní republika, přičemž obě části získaly rozsáhlou vnitřní samosprávu.

Regionální federace autonomních kolonií vzniklé ještě před získáním nezávislosti neměly příliš dlouhého trvání. V roce 1958 se sešli zástupci Francouzského Súdánu (Modibo Keita), Senegalu, Dahome a Horní Volty s cílem vytvořit Federaci Mali. Jak uvádí Lacina¹⁵⁸, tato myšlenka popudila Houphouët-Boignyho, který usiloval o mocenský vliv zejména v Horní Voltě. Vyjednáváním se mu podařilo získat si Dahome, Horní Voltu a Niger a v roce 1959 vznikla Rada

¹⁴⁹ Lacina, K. a kol. (1987), s. 235

¹⁵⁰ Stamberger, W. (1963), s. 254

¹⁵¹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 581

¹⁵² Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 183

¹⁵³ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 763

¹⁵⁴ Lacina, K. a kol. (1987), s. 234

¹⁵⁵ Iliffe, J. (2001), s. 298

¹⁵⁶ Lacina, K. a kol. (1987), s. 226

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Lacina, K. a kol. (1987), s. 230

dohody, kde Pobřeží slonoviny zaujalo dominantní postavení. V lednu roku 1959 byla sice Federace Mali sdružující Francouzský Súdán a Senegal založena, dva měsíce nato ji ale Senegal opustil a v roce 1960 federace oficiálně zanikla¹⁵⁹.

V červnu roku 1959 vytvořila Středoafriická republika s Gabonem, Čadem a Francouzským Kongem celní unii, plán na vytvoření svazu středoafriických republik však ztroskotl¹⁶⁰.

Ostrovní státy

Jak píše Lacina¹⁶¹, poměrně pomalý rozvoj protikoloniálního boje byl zapříčiněn etnickou a kulturní roztržičností – Madagaskar obývali původem malajsko-polynéští Malgaši, na Komorách žili potomci Arabů, Malgašů a bantuských kmenů; Maskarény osídlili kromě Afričanů i Indové, Číňané, Evropané a mulati. Nemalou roli ve vývoji emancipačních hnutí hrál i geografický faktor – zformovat politický program příslušníků několika ostrovů byl nelehký úkol.

Na Madagaskaru se národně osvobozenká hnutí projevila po druhé světové válce, založeno bylo Demokratické hnutí za malgašskou obnovu (*Le Mouvement Démocratique de la Rénovation Malgache*, MDRM), kterému předsedal Raseta¹⁶². Kvůli rozdílnému přístupu některých členů strany k získání nezávislosti došlo k vydělení několika skupin. Nepokoje přerostly v březnu roku 1947 v povstání, které bylo potlačeno Francií až v roce 1948. Aktivita politických hnutí se však rozrostla, poskytnutí širší autonomie v rámci Francouzského společenství vedlo k rozhovorům o budoucnosti ostrova a v roce 1960 byla vyhlášena samostatnost¹⁶³.

Z Madagaskaru byly spravovány i Komorské ostrovy. Hnutí za nezávislost dosáhlo v roce 1973 příslibu udělení suverenity v roce 1978, komorský parlament však na základě referenda, kdy se většina populace vyslovila pro nezávislost, rozhodl k jednostrannému vyhlášení nezávislosti v roce 1975¹⁶⁴.

4.5.2. Dekolonizace britské koloniální říše

Narozdíl od Francie se britská správa v koloniích nezakládala na asimilačním principu, ale na nepřímé vládě, kdy administrativní záležitosti kolonizované země

¹⁵⁹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 559

¹⁶⁰ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 828

¹⁶¹ Lacina, K. a kol. (1987), s. 292

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Lacina, K. a kol. (1987), s. 296

¹⁶⁴ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 464

byly svěřeny „spřízněné“ elitě (pocházející z favorizovaného etnika ochotného spolupracovat), která byla odpovědná britskému guvernérovi. Na počátku 50. let byla Británie rozhodnutá postupně předávat moc spřáteleným elitám¹⁶⁵, postupně byl zvyšován počet částečně jmenovaných a částečně volených afrických zástupců v zákonodárných a výkonných radách¹⁶⁶. Pozvolná cesta k nezávislosti bez doprovodných násilností měla Británii udržet v bývalých koloniích politický a hospodářský vliv¹⁶⁷.

Arthur Creech-Jones navrhl rozšířit Westminsterský status, kterým britská dominia získala v rámci impéria plnou autonomii ve vnitropolitických a zahraničněpolitických záležitostech, i na „barevné“ kolonie¹⁶⁸. Včas zavedená praxe voleb zajistila, že západoafrický nacionalismus přijal převážně ústavní formu¹⁶⁹.

Súdán

Když se Británie v roce 1952 začala stahovat z Egypta, započala jednání o budoucnosti Súdánu. Regionální a náboženské rozdíly komplikovaly vznik súdánského nacionalismu. Zatímco sever země obývali muslimové, na jihu převládaly černošské kmeny křesťanského vyznání. Přestože jih odmítal spojení se severem, na konferenci v Jubě došlo k přijetí plánu na sjednocení země. V následujících letech mezi sebou začaly o moc soupeřit politické strany, na jihu propukla povstání, protože parlament odmítl vytvořit federativní ústavu¹⁷⁰. Přesto byla 1. ledna 1956 vytvořena nezávislá republika¹⁷¹. V nestabilním státě naplno propukla občanská válka, jejíž ozvěny jsou patrné i dnes.

Západní Afrika

Ekonomicky i politicky nejvyspělejší západoafrickou kolonií bylo Zlaté pobřeží. Britské firmy vydělávaly jak na těžbě zlata a jiných nerostů, tak na vývozu zemědělských komodit. Do popředí národně osvobozenického hnutí se dostal charismatický Kwame Nkrumah ovlivněný indickým bojem za nezávislost. V roce

¹⁶⁵ Iliffe, J. (2001), s. 294

¹⁶⁶ Lacina, K. a kol. (1987), s. 236

¹⁶⁷ Nálevka, J. (2004), s. 136

¹⁶⁸ Nálevka, J. (2004), s. 132

¹⁶⁹ Iliffe, J. (2001), s. 299

¹⁷⁰ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 324

¹⁷¹ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 326

1948 vypukly v zemi protibritské bouře, podle indického vzoru však byly nenásilné, jednalo se o bojkot britského zboží a úřadů, Nkrumah byl uvězněn, jeho Ústavní lidová strana (*Convention Peoples's Party, CPP*) se však nadále mohla účastnit politického dění¹⁷². V roce 1951 se konaly volby do zákonodárné rady, z celkového počtu 75 zástupců bylo voleno 38 poslanců, CPP získala 34 mandátů¹⁷³. I v dalších pořádaných volbách CPP vítězila. Na základě plebiscitu v britském poručenském území Togo, bylo toto území 58% hlasů připojeno ke Zlatému pobřeží¹⁷⁴. Dne 6. 3. 1957 byla vyhlášena nezávislost země pod názvem Ghana, jako připomínka na slavnou říši.

V Nigérii byla situace o něco komplikovanější, protože se tato kolonie skládala z několika regionů, z nichž každý měl vlastní politickou strukturu. Herbert Samuel Macaulay v roce 1923 založil Nigerijskou národně demokratickou stranu, ve 30. letech se prosadilo Hnutí nigerijské mládeže¹⁷⁵. Nárůstu vlivu emancipačního hnutí měla zabránit ústava z roku 1946, která rozdělila Nigérii na tři oblasti (Východní, Západní a Severní) a zároveň posílila autoritu místních vládců a náčelníků¹⁷⁶. Vůdčí silou hnutí, jehož cílem bylo vyhlášení nezávislosti v rámci Britského společenství, byla Národní rada Nigérie a Kamerunu (*National Council of Nigeria and the Cameroons, NCNC*). V Západním regionu vznikla v roce 1951 Akční skupina (*Action Group, AG*) vedená Obafemi Awolowem¹⁷⁷, zatímco v Severní oblasti se vytvořil Severní lidový kongres (*Northern People's Congress, NPC*), který vedl Ahmadu Bello. Ústava z roku 1954 vytvořila ze země federaci, o čtyři roky později byl ohlášen definitivní odchod Britů ze země a 30. září 1960 byla zemi poskytnuta nezávislost. Prezidentem se stal Nnamdi Azikiwe¹⁷⁸.

Vzdělaná elita v Sierra Leoně v roce 1951 založila pod vedením Miliona Margae Lidovou stranu Sierry Leone (*People's Party of Sierra Leone, SLPP*), jež zvítězila ve volbách do zákonodárné rady. Snaha uklidnit povstání a demonstrace nakonec urychlila udělení nezávislosti, které se odehrálo¹⁷⁹ 27. dubna 1961.

¹⁷² Nálevka, J. (2004), s. 133

¹⁷³ Lacina, K. a kol. (1987), s. 243

¹⁷⁴ Lacina, K. a kol. (1987), s. 244

¹⁷⁵ Nálevka, J. (2004), s. 134

¹⁷⁶ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 635

¹⁷⁷ Nálevka, J. (2004), s. 135

¹⁷⁸ Nálevka, J. (2004), s. 136

¹⁷⁹ Lacina, K. a kol. (1987), s. 248

Gambii byla samostatnost v rámci Britského společenství poskytnuta 18. 2. 1965, vlády se ujal Dawda Jawar, předseda Lidové pokrokové strany (*People's Progressive Party*, PPP).

Východní a střední Afrika

Negativní průvodním jevem dekolonizace Keni bylo násilí. Přibližně 70 tisíc bělošských osadníků vlastnilo úrodnou zemědělskou půdu, čímž na sebe přitáhlo pozornost domorodého hnutí Mau-Mau¹⁸⁰. Kikujské kmeny z tohoto hnutí začaly od roku 1946 napadat evropské farmáře a později i domorodé „kolaboranty“. Partyzánská válka skončila porážkou hnutí Mau-Mau v roce 1956 s bilancí 11 500 mrtvých Afričanů¹⁸¹. O čtyři roky později se zformoval Keňský africký národní svaz (*Kenya African National Union*, KANU), jejímuž předsedovi Jomo Kenyattovi byla 12. 12. 1963 předána vláda¹⁸².

Území Ugandy se skládalo ze čtyř bantuských monarchií, z nichž nejvýznamnější byla Buganda. Přestože se odpor proti koloniální nadvládě projevoval už během druhé světové války, první politická strana byla založena až v roce 1946 pod názvem *Bataka*. O šest let později vznikl Ugandský národní kongres (*United National Congress*, UNC) vedený Ignatiem Musazim s cílem získat nezávislost¹⁸³. Deportace bugandského monarchy („kabaky“) Mutesy II. kvůli jeho hlasitým protestům proti ustanovení Východoafrické federace a jeho žádosti o poskytnutí nezávislosti vedly k nepokojům. Když Mutesu II. podpořil i Ugandský národní kongres, Britové ustoupili a kabaka znovu usedl na trůn. UNC se v 50. letech 20. století dostala do krize, radikál Milton Obote ze strany vystoupil a založil vlastní stranu – Ugandský lidový kongres (*Uganda People's Congress*, UPC), s nímž Ugandu dovedl v roce 1962 k nezávislosti¹⁸⁴.

V poručenském území Tanganice byl roku 1954 vytvořen Tanganický africký národní svaz (*Tanganyika African National Union*, TANU). Strana získala širokou podporu obyvatel díky tomu, že používala svahilštinu, a také protože v zemi neexistovala silná kmenová politika¹⁸⁵. Jasně vítězství strany v letech 1958–1959 urychlilo proces dekolonizace a v roce 1962 mohl předseda strany Julius Nyerere

¹⁸⁰ Nálevka, J. (2004), s. 139

¹⁸¹ Lacina, K. a kol. (1987), s. 261

¹⁸² Nálevka, J. (2004), s. 140

¹⁸³ Nálevka, J. (2004), s. 137

¹⁸⁴ Lacina, K. a kol. (1987), s. 264

¹⁸⁵ Iliffe, J. (2001), s. 299

vyhlásit samostatnost. O dva roky později se k Tanganice připojil Zanzibar a země byla přejmenována na Sjednocenou republiku Tanzanii¹⁸⁶.

Britové se ze svých středoafričských kolonií (Jižní a Severní Rhodesie, Ňasko) pokusili vytvořit federaci, což se jim i přes protesty obyvatel v roce 1953 podařilo. Federální vládu vedl Roy Welensky, který vzniku národních kongresů nebránil. Podobně jako na Zlatém pobřeží i ve středoafričských državách byla zahájena kampaň občanské neposlušnosti¹⁸⁷, kdy byly bojkotovány britské obchody. Kromě národních kongresů se v Severní Rhodesii a Ňasku začaly prosazovat politické organizace vytvořené černochoy. V roce 1963 došlo k rozpuštění federace. O rok později Hastings Banda, Ňaský vůdce emancipačního hnutí, vyhlásil nezávislý stát Malawi, samostatnost získala také Severní Rhodesie pod názvem Zambie. Novou republiku vedl Kennet Kaunda. Jižní Rhodesie odmítla následovat příkladu obou zemí, kde zvítězily černošské strany, a bělošská menšina asi 200 tisíc usedlíků vyhlásila v roce 1965 nezávislost. Utlačované černošské kmeny zahájily proti vládě Iana Smithe partyzánskou válku, která skončila až v roce 1979¹⁸⁸, kdy byly uspořádány volby, v nichž zvítězila šonská Vlastenecká fronta (*Patriotic Front*) Roberta Mugabeho, který se v roce 1980 stal předsedou vlády nezávislého Zimbabwe¹⁸⁹.

Ostrovní stát Seychely, který Velká Británie převzala na počátku 19. století od Francouzů, získal nezávislost v roce 1976, prezidentem byl zvolen James Mancham¹⁹⁰.

Na Mauriciu usilovali o nezávislost především Indové vedení Labouristickou stranou (*Labour Party*) s předsedou Seewoosagurem Ramgoolamem, v opozici stáli Francouzi a kreolové, které zneklidňoval rostoucí vliv indické menšiny. Po volbách roku 1969, kdy zvítězila Labouristická strana, byla proklamována nezávislost v rámci britského Commonwealthu¹⁹¹.

¹⁸⁶ Iliffe, J. (2001), s. 300

¹⁸⁷ Lacina, K. a kol. (1987), s. 272

¹⁸⁸ Nálevka, J. (2004), s. 142

¹⁸⁹ Iliffe, J. (2001), s. 300

¹⁹⁰ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 773

¹⁹¹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 578

Dekolonizace v jižní Africe

V roce 1926 byl Jižní Africe přiznán statut dominia¹⁹², Westminsterským statutem z roku 1931 se nominálně stala nezávislým státem, vedoucím politickým hnutím byla Národní strana (*National Party*, NP) v čele s předsedou Jamesem Hertzogem¹⁹³. Jihoafrická unie byla v roce 1920 pověřena správou bývalé německé državy Jihozápadní Afriky. Po skončení druhé světové války toto území připojila ke své zemi a odmítla ho předat Organizaci spojených národů do poručenské správy. V Jihozápadní Africe se emancipační hnutí projevilo vytvořením levicově orientované Organizace lidu Jihozápadní Afriky (*South-west African People's Organization*, SWAPO), která v roce 1966 zahájila partyzánskou válku za nezávislost¹⁹⁴. Stejněho roku OSN ukončila mandát Jihoafrické unie a území bylo nazvané Namibie. Boje za nezávislost byly ukončeny až v roce 1988, kdy byla podepsaná mírová dohoda, o rok později se konaly parlamentní volby a v březnu roku 1990 se Namibie stala nezávislým státem, jejím prezidentem byl zvolen Samuel Nujoma¹⁹⁵. Jak uvádí Klíma, datum 21. 3. 1990 je datem ukončení epochy kolonialismu¹⁹⁶.

Také v Bečuánsku, Basutsku a Svazijsku vládli Britové prostřednictvím vybraných náčelníků. Tato území si nárokovala Jihoafrická unie a několikrát se je snažila anektovat, Bečuánsko naposledy v roce 1963¹⁹⁷. Po přiznání politických práv byla v roce 1966 deklarována nezávislost v Bečuánsku, pod názvem Botswana, a v Basutsku, které zvolilo název Lesothské království, v jehož čele stál král Moshoeshe II.¹⁹⁸ O dva roky později bylo vyhlášeno nezávislé království Svazijsko vedené králem Sobhuzou II., který zemi vládl už od roku 1921¹⁹⁹.

4.5.3. Dekolonizace portugalské koloniální říše

Portugalsko si koloniální impérium začalo budovat jako první evropský stát a jako poslední své državy také opustilo. Po ztrátě Brazílie, která vyhlásila nezávislost již roku 1822, a po vytlačování Portugalců z Asie jinými evropskými

¹⁹² Iliffe, J. (2001), s. 332

¹⁹³ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 398

¹⁹⁴ Lacina, K. a kol. (1987), s. 312

¹⁹⁵ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 617

¹⁹⁶ Klíma, J. (2001), s. 7

¹⁹⁷ Lacina, K. a kol. (1987), s. 313

¹⁹⁸ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 509

¹⁹⁹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 849

státy, se vláda v Lisabonu snažila udržet si africké kolonie téměř za každou cenu. I když se Portugalsko dostávalo do stále větší mezinárodní izolace, vůdce evropského státu Salazar jakýkoli ústupek považoval za zradu imperiální myšlenky, kterou prosazoval a hájil celý život, africké kolonie považoval za samotnou podstatu říše²⁰⁰. Ze Salazarovy neochoty ustoupit pak vyplynula násilná dekolonizace afrických zámořských území (ta byla podle zákona z roku 1951 definována jako provincie státu, čímž byla završena integrace provincií do jednotného portugalského státu²⁰¹ a zároveň se tak Salazarovi podařilo vyhnout Deklaraci OSN o dekolonizaci, v níž se mluví o „závislých území“). Koloniální období ukončil v roce 1974 státní převrat v Lisabonu.

V Portugalské Guineji začal snahu o nezávislost podněcovat Amílcar Cabral²⁰², v roce 1955 založil Hnutí za národní nezávislost Guineje (*Movimento para a Independência Nacional Guiné*, MING)²⁰³. V roce 1960 se k emancipačnímu hnutí připojili i odbojáři z Kapverdských ostrovů, což vedlo ke zformování Africké strany nezávislosti Guineje a Kapverdských ostrovů (*Partido Africano de Independência de Guiné e Cabo Verde*, PAIGC), která zaslala portugalské vládě memorandum s „návodem“ k dekolonizaci afrických území²⁰⁴. Portugalská vláda nijak nereagovala, v Guineji se však začaly sbírat síly k ozbrojenému boji. Ten vypukl v roce 1961 a o dva roky později přerostl ve válku za nezávislost. Do roku 1966 ovládaly vlastenecké síly 50 % území²⁰⁵, Salazar se však odmítl vzdát, jelikož takový krok by měl negativní dopad na Angolu a Mosambik, jeho ústupek by ještě více podpořil jejich snahu o nezávislost²⁰⁶. Na osvobozeném území byla proklamována roku 1973 nezávislost Guineje-Bissau, uznaná o rok později, kdy v Portugalsku došlo ke změně režimu²⁰⁷. Vláda pod vedením Luize de Almeida Cabrala²⁰⁸ udržovala úzkou spolupráci s Kapverdskými ostrovy.

²⁰⁰ Klíma, J. (2000), s. 42

²⁰¹ Klíma, J. (2001), s. 139

²⁰² Klíma, J. (2001), s. 181

²⁰³ Klíma, J. (2001), s. 182

²⁰⁴ Klíma, J. (2000), s. 68

²⁰⁵ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 311

²⁰⁶ Klíma, J. (2000), s. 99

²⁰⁷ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 311

²⁰⁸ Klíma, J. (2001), s. 190

Přestože na Kapverdských ostrovech vznikala politická sdružení, nejznámější stranou prosazující nezávislost byla PAIGC. Nezávislost ostrovů byla vyhlášena 5. července 1975, prezidentem se stal Aristides Maria Pereira²⁰⁹.

První národně osvobozenecá hnutí v Mosambiku se začala formovat až v 60. letech 20. století. Několik různých stran se v roce 1962 sjednotilo do Mosambické osvobozenecé fronty (*Frente de Libertação de Moçambique*, FRELIMO), jejímž předsedou byl zvolen Eduardo Mondlane²¹⁰. Hnutí si dokázalo zajistit podporu ze zahraničí – ze Spojených států amerických. S nástupem nového vůdce fronty Machela se však obrátilo na východní blok. Partyzánská válka zahájená v roce 1964 trvala do roku 1974, kdy byla uzavřena dohoda o ukončení bojů a poskytnutí nezávislosti²¹¹. Dne 26. 5. 1975 byla vyhlášena Mosambická republika s levicovým režimem prezidenta Samory Moiseuse Machela²¹².

Jeden z nejtragičtějších dekolonizačních procesů proběhl zřejmě v Angole. Už od 50. let 20. století byl organizován odpor proti portugalské nadvládě, vznikaly první ilegální strany, mezi něž patřily například Svaz národů Angoly (*União dos Povos de Angola*, UPA) vedená Holdenem Robertem nebo Lidové hnutí za osvobození Angoly (*Movimento Popular de Libertação de Angola*, MPLA)²¹³, které v roce 1961 zahájilo národně osvobozenecou válku. Charakteristický pro angolský boj za nezávislost je nejen vznik mnoha osvobozenecých hnutí, ale i projev studené války, kdy Spojené státy a Sovětský svaz bojovaly o vliv v zemi podporou různých hnutí. USA podporovaly Holdena Roberta, jehož UPA byla v roce 1962 vytlačena do Konga²¹⁴, sjednocením s menší stranou vznikla Národní fronta za osvobození Angoly (*Frente Nacional de Libertação de Angola*, FLNA)²¹⁵. V roce 1966 byl založen Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly (*União Nacional para a Independência Total de Angola*, UNITA), jehož vůdce Jonas Malheiro Savimbi patřil dříve k FNLA²¹⁶. Boj za nezávislost brzy přerostl v občanskou válku. Dne 11. 11. 1975 vyhlásil vůdce MPLA António Agostinho Neto samostatnost²¹⁷. Po deklaraci nezávislosti se naplno rozhořela občanská válka mezi MPLA (podpora

²⁰⁹ Klíma, J. (2001), s. 218

²¹⁰ Klíma, J. (2001), s. 198

²¹¹ Klíma, J. (2000), s. 158

²¹² Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 608

²¹³ Klíma, J. (2001), s. 228

²¹⁴ Klíma, J. (2000), s. 63

²¹⁵ Klíma, J. (2001), s. 233

²¹⁶ Klíma, J. (2001), s. 235

²¹⁷ Klíma, J. (2000), s. 168

sovětským blokem), UNITA (vycvičená v Číně) a FNLA (podpora západními mocnostmi, ale také Zairem)²¹⁸.

Jak píše Klíma²¹⁹, nepatrná rozloha a velké vzdálenosti mezi hlavními součástmi souostroví Svatého Tomáše a Princova ostrova vylučovaly existenci ozbrojeného odboje. Na ostrovech závislejících na exportní plantážní ekonomice vzniklo v roce 1972 Osvobozené hnutí ostrovů sv. Tomáše a Princova ostrova (*Movimento de Libertação de São Tomé e Príncipe*, MLSTP), které vedl Manuel Pinta da Costa²²⁰. Dekolonizace ostrovů proběhla v podstatě pouhým odchodem Portugalců, dne 12. 7. 1975 byla vyhlášena nezávislá republika²²¹.

4.5.4. Dekolonizace italských držav

Italská koloniální nadvláda byla ukončena v roce 1949 rozhodnutím Organizace spojených národů, poručenskou správu nad přiděleným územím však Itálie vykonávala až do roku 1960 v Italském **Somálsku**. Ještě před vyhlášením nezávislosti bylo k území připojeno Britské Somálsko²²².

V **Libyi** byli Italové poraženi v roce 1943 britskými a francouzskými vojsky, Britové obsadili Kyrenaiku a Tripolsko, Francouzi ovládli Fezzán²²³. Pařížskou smlouvou z roku 1947 se země stala poručenským územím OSN pod italskou správou. O čtyři roky později byla vyhlášena nezávislost Tripolska a Kyrenaiky pod historickým názvem Libye, vedení monarchie se ujal bývalý tripolský emír Sajjíd Idrís as-Sunúsi jako král Idrís I.²²⁴

Spolu s Italským Somálskem patřila **Eritrea** do Italské východní Afriky. Po porážce Itálie v roce 1941 bylo území obsazeno britskými vojsky. Během jednání o budoucnosti země padlo rozhodnutí připojit stát k Etiopii na bázi federace, kdy si Eritrea měla zachovat autonomii. Plán byl realizován v roce 1952. O deset let později byla federace zrušena a Eritrea se stala etiopskou provincií²²⁵. Separatistické hnutí zesílilo po roce 1974, kdy byl v Etiopii svržen císař Haile Selassie a nastolena levicová vláda Mengisty Haile Mariama. Eritrejské lidově osvobozené frontě (*Eritrean People's Liberation Front*, EPLF) se do roku 1990 podařilo dobýt 90 %

²¹⁸ Klíma, J. (2000), s. 168

²¹⁹ Klíma, J. (2001), s. 221

²²⁰ Klíma, J. (2001), s. 223

²²¹ Klíma, J. (2001), s. 225

²²² Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 341

²²³ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 328

²²⁴ Nálevká, J. (2004), s. 113

²²⁵ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 340

eritrejského území²²⁶, ukončení bojů napomohl státní převrat v Etiopii. V referendu o odtržení Eritreji se 98,8 % obyvatelstva vyslovilo pro nezávislost, která byla deklarována 24. 5. 1993, do čela státu byl zvolen Isaias Afewerki²²⁷.

4.5.5. Dekolonizace belgických držav

Kromě Belgického Konga, které belgická vláda převzala od krále Leopolda II., spravoval Brusel i území nazvané Ruanda-Urundi (od roku 1946 jako poručenské území), kde převládala dvě etnika – Hutuové a Tutsiové. Fakt, že Belgičané upřednostňovali Hutuy, vyvolával odpor Tutsiů. Ti založili Národní svaz Rwandy (*Union Nationale du Rwanda*, UNAR), požadující zrušení belgické správy a vyhlášení nezávislosti²²⁸. Naproti tomu byly Hutuové pro zachování belgické přítomnosti, navíc žádali zrušení feudálních privilegií Tutsiů²²⁹. Už před vyhlášením nezávislosti došlo mezi etniky ke srážkám, které přinutily tisíce Tutsiů k odchodu ze země²³⁰. V lednu roku 1961 získala nepokojná země nezávislost.

Na území dnešního Burundi sílilo po druhé světové válce emancipační hnutí. Z mnoha politických hnutí byla nejvýznamnější strana Jednota pro národní pokrok (*Unity for National Progress*, UPRONA) požadující nezávislost. Té se dočkala v červenci 1962. Vedení monarchie se ujal král Mwami Mwambutsa IV.²³¹

4.6. Kolonialismus v Africe a jeho zánik

Koloniální epocha evropských mocností byla v Africe poměrně krátká ve srovnání s koloniální nadvládou v obou Amerikách a v Asii. Lišila se také v mnoha směrech, což je dáno charakterem afrického kontinentu a jeho obyvatel. Zatímco kolonizování Ameriky a Asie trvalo několik století, Afrika byla v podstatě rozdělena během jedné konference. Soupeření evropských států o moc nad africkým územím se také řešila sepisováním smluv, na rozdíl od válek v Severní Americe.

Kolonizátoři stáli v Africe před velkou výzvou, jejich impéria mnohde pohltila několik různých etnik s rozdílnou kulturou a jazykem, všechny však museli podrobit své správě. V severní Africe, kde byla bojovnost obyvatel podmíněna pocitem příslušnosti k arabskému světu, to byl úkol značně nelehký. Aby si evropské státy

²²⁶ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 232

²²⁷ Meredith, M. (2005), s. 413

²²⁸ Lacina, K. a kol. (1987), s. 255

²²⁹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 736

²³⁰ Lacina, K. a kol. (1987), s. 255

²³¹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 174

dokázaly udržet nadvládu, preferovaly jednu skupinu obyvatelstva nad druhou, nebo podněcovaly etnické a regionální spory (britská správa v Nigérii), čímž se kolonie sama oslabovala. Bohužel takováto politika nebrala v potaz budoucí nezávislost státu, v němž byla znesvářená etnika sjednocena pod jednu správu.

Specifikem evropské přítomnosti v Africe je jednoznačně otroctví. I když to existovalo v Africe již před příchodem Evropanů, dali mu kolonizátoři novou formu, především tím, že otroky odváželi nejen z regionu, ale z kontinentu. Vývoz levné pracovní síly připravil Afriku o silné a zdravé jedince, jejichž počet je jen těžko odhadnutelný. Existují sice oficiální záznamy z otrokářských lodí, ale i po zákazu obchodu s otroky v obchodování některé státy nadále pokračovaly. Na druhou stranu v afrických koloniích nedocházelo k vyvražďování domorodého obyvatelstva. Otroctví v Africe existovalo už před příchodem Evropanů, otroky se stávali dlužníci, odsouzení a především válečníci zajatci, africký systém však otrokům, především v subsaharské Africe, poskytoval možnost postupně se integrovat do kmenové společnosti, druhá a třetí generace se tak stávala právoplatnou součástí společnosti²³² (v severní Africe byla tato možnost omezená, nebyla však vyloučena), kdežto v amerických koloniích byl otrok odsouzen k doživotní nesvobodě.

Dekolonizace byla nevyhnutelným procesem vyplývajícím z již jmenovaných příčin. Není možné hodnotit ji jako špatnou nebo dobrou, závisela na mnoha různých faktorech a odvíjela se jak od charakteru té které kolonie, tak od typu a průběhu správy evropskou mocností. Existence uvědomělého národa, přítomnost vzdělaných elit, délka trvání koloniální nadvlády, míra participace na politickém životě, vztahy mezi etniky uvnitř jednoho státu, náboženská příslušnost, to všechno hrálo roli ve vývoji dosahování nezávislosti a zvláště pak v letech po jejím dosažení.

²³² Lacina, K. a kol. (1987), s. 48

5. PŘÍPADOVÁ STUDIE – DEMOKRATICKÁ REPUBLIKA KONGO

5.1. Základní charakteristika

Demokratická republika Kongo (DRK, v letech 1971–1998 Zair²³³) patří k nejvýznamnějším a největším státům Afriky. Nachází se ve střední Africe a rozlohou 2 345 tisíc km² je po Súdánu a Alžírsku třetí největší zemí Afriky²³⁴. Hlavním městem je Kinshasa, dříve nazývaná Léopoldville. Obyvatelstvo, jehož počet v roce 2009 odhaduje Organizace spojených národů na téměř 67,8 milionu²³⁵, tvoří přes 200 etnik, z nichž k největším patří černošské bantuské kmeny Luba, žijící na východě země, dále Kongo či Mongo v centrální části. Na severu země se vyskytují súdáňští černoši a v pralesních oblastech při hranicích se Středoafriickou republikou, Gabonem a Kamerunem žije nomádský kmen BaAka²³⁶. Oficiálním jazykem je francouzština, v zemi se však hovoří celou řadou dalších jazyků na základě národního resp. etnického klíče – mezi národní jazyky patří lingala, kikongo, swahili a tshiluba²³⁷. Z hlediska náboženského členění v DRK převažují křesťané (cca 70 %) ²³⁸.

DRK patří dlouhodobě k nejproblematičtějším zemím Afriky, zároveň je však státem velkého významu (především pro region střední Afriky, ale i v rámci celého kontinentu). Na jeho území se nachází obrovské zásoby nerostných surovin, zejména mědi, diamantů, zlata, kobaltu, ale i ropy. Navíc má DRK významný hydroenergetický potenciál. Přesto patří k nejhudším státům na světě, zejména kvůli desetiletí občanských, etnických a mocenských konfliktů, které zemi neustále komplikují ekonomický a sociální rozvoj. Z tohoto pohledu lze v podstatě

²³³ Anděl, J., Mareš, R. (1999), s. 334

²³⁴ Anděl, J., Mareš, R. (1999), s. 332

²³⁵ United Nations Population Division. *Democratic Republic of the Congo*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-08-01]. Dostupné z WWW: <<http://esa.un.org/unpp/p2k0data.asp>>.

²³⁶ The UN Refugee Agency. *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Congo: Overview*. Poslední aktualizace 2009-07-31 [cit. 2009-08-01]. Dostupné z WWW:

<<http://www.unhcr.org/refworld/country,,,COUNTRYPROF,COG,456d621e2,4954ce33c,0.html>>

²³⁷ République Democratique du Congo. *Constitution de la République Démocratique du Congo*.

Poslední aktualizace 2009-07-31 [cit. 2009-08-05]. Dostupné z WWW:

<<http://www.presidentrdc.cd/constitution.html>>.

²³⁸ Central Intelligence Agency. *The World Factbook. Democratic Republic of the Congo*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW:

<<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cg.html>>.

konstatovat, že Demokratická republika Kongo patří mezi tzv. zhroucené státy²³⁹. Kongo je v současnosti na pátém místě nejhůře hodnocených států (po Somálsku, Zimbabwe, Súdánu a Čadu)²⁴⁰.

Po svržení diktátora Mobutua v roce 1997 propukly ve východním Kongu nepokoje. Politická organizace *Rassemblement Conglais pour la Démocratie*²⁴¹, která vznikla za podpory Rwandy, se rozštěpila a jednotlivé její frakce mezi sebou začaly bojovat o kontrolu nad zlatem a diamanty. Navíc ve východním regionu vypukla kvůli sporům o půdu válka mezi pasteveckým kmenem Hema a zemědělským kmenem Lendu²⁴². Po dlouhých vyjednáváních byla v roce 2002 podepsaná mírová dohoda, vojska Rwandy, Ugandy, Zimbabwe, Burundi a Angoly byly vyzvány k odchodu, přesto se vládě doposud nepodařilo získat ve východních provinciích kontrolu a území je v moci místních vůdců²⁴³. V zemi působí největší mise mírových sil OSN (18 381 vojáků a policistů²⁴⁴), v roce 2006 zde proběhly parlamentní volby, které byly poprvé po čtyřiceti letech hodnoceny jako svobodné. Odhaduje se, že desetiletí trvajících konflikt si vyžádal přes tři miliony obětí²⁴⁵.

Přestože tedy na počátku třetího tisíciletí došlo (na konžské poměry) k relativnímu uklidnění situace ve větší části země (mimo již zmíněné východní regiony), což se odrazilo i v pozitivním ekonomickém vývoji DRK (podle Světové banky rostl hrubý domácí produkt od roku 2004 v průměru o 5 a více procent ročně), dosahují ukazatelé úrovně ekonomického a sociálního rozvoje země hrozivých hodnot. Hrubý národní důchod (Gross National Income, GNI) v paritě kupní síly dosahoval v roce 2006 na obyvatele hodnoty 290 USD, v kurzovém přepočtu dosahovala úroveň pouze 140 USD²⁴⁶.

²³⁹ Za zhroucené státy se považují ty, jejichž vláda nedokáže uspokojit základní potřeby svých obyvatel a nemá kontrolu nad celým svým územím. Časopis Foreign Policy každý rok uveřejňuje pořadí zhroucených států, které je stanoveno na základě dvanácti indikátorů (politické, sociální a ekonomické, pro ilustraci: kriminalita, korupce, prudký ekonomický pokles, uprchlíci).

²⁴⁰ Foreign Policy. *The Failed State Index 2009*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-12]. Dostupné z WWW: <http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/22/2009_failed_states_index_interactive_map_and_rankings>.

²⁴¹ Meredith, M. (2005), s. 539

²⁴² Meredith, M. (2005), s. 542

²⁴³ Meredith, M. (2005), s. 544

²⁴⁴ United Nations. *MONUC: United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo – Facts and Figures*. Poslední aktualizace 09-07-01 [cit. 2009-08-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/monuc/facts.html>>.

²⁴⁵ Meredith, M. (2005), s. 544

²⁴⁶ The World Bank Group. *Democratic Republic of Congo. Data profile*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-11]. Dostupné z WWW: <[52](http://ddp-</p></div><div data-bbox=)

V hodnocení zemí podle souhrnného „rozvojového ukazatele“ HDI (UNDP) je Demokratická republika Kongo řazena na 177. místo, tedy jako 3. nejhorší na světě. Relativně kladné hodnocení dosahuje Kongo pouze pokud jde o subindex gramotnosti dospělých, kde se pohybuje na 117. místě (všechny ostatní subindexy odsuzují DRK na 169. až 178. místo na světě)²⁴⁷. Této charakteristice je dobré si všimnout, jelikož je jedním z momentů, které přímo ovlivnila koloniální belgická správa Konga. Odhady počtu lidí žijících pod hranicí absolutní chudoby (tj. 1,25 USD na den) se podle UNDP pohybují kolem 60 % (pod 2 USD na den žije v DRK asi 80 % populace)²⁴⁸. Podle indexu lidské chudoby (Human Poverty Index, HPI-1) patří Kongu 117. místo ze 135 rozvojových zemí, pro které je tento index UNDP kalkulován. HPI-1 je podobně jako HDI složeným indexem, který svými subindexy měří nedostatečnou zdravotní, vzdělanostní a životní úroveň obyvatelstva²⁴⁹.

Z výše uvedené stručné charakteristiky Demokratické republiky Kongo je jasně patrné, že se jedná z hlediska socioekonomického rozvoje o nepříliš úspěšnou africkou rozvojovou zemi, která má však vzhledem ke svému nerostnému bohatství významný rozvojový potenciál. Nakolik se na těchto neúspěších a problémech podepsala koloniální belgická správa a především období a průběh dekolonizace, bude předmětem dalšího textu kapitoly. Před vyvozením patřičných závěrů však bude vhodné zaměřit se nejdříve na samotnou kolonizaci a belgickou koloniální správu, průběh dekolonizace a období prvních let po získání nezávislosti Demokratické republiky Kongo.

ext.worldbank.org/ext/ddpreports/ViewSharedReport?&CF=&REPORT_ID=9147&REQUEST_TYPE=VIEWADVANCED>.

²⁴⁷ United Nations Development Programme. *Human Development Reports. Statistical update 2008. Congo (Democratic Republic of the)*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-11]. Dostupné z WWW: <http://hdrstats.undp.org/2008/countries/country_fact_sheets/cty_fs_COD.html>.

²⁴⁸ United Nations Development Programme. *Human Development Indices. A Statistical Update 2008*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-15]. Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/HDI_2008_EN_Content.pdf>.

²⁴⁹ HPI-1 se skládá ze tří subindexů: nedostatečná zdravotní úroveň populace je měřena podílem obyvatelstva, u něhož se nepředpokládá dožití 40 let. Nedostatečná vzdělanostní úroveň je zachycena jako míra ngramotnosti dospělých. Slušná životní úroveň (resp. její nedosahování) je měřena jednak prostým průměrem obyvatelstva, které nemá přístup ke kvalitnějším vodním zdrojům, a jednak podílem dětí mladších pěti let, které jsou na svůj věk podvyživeny. Zdroj: United Nations Development Programme. *Human Development Reports. Statistical update 2008. Congo (Democratic Republic of the)*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-11]. Dostupné z WWW: <http://hdrstats.undp.org/2008/countries/country_fact_sheets/cty_fs_COD.html>.

5.2. Průběh a důvody kolonizace „Belgického Konga“

Oblast dnešní Demokratické republiky Kongo byla osídlena již asi před 10 tisíci lety. Trvalá osídlení však formovaly kmeny Bantuů (z dnešní Nigérie) až v 7. a 8. století našeho letopočtu. Prvním Evropanem na území dnešní DRK byl portugalský námořník Diogo Cão na konci 15. století²⁵⁰. Významněji byla oblast prozkoumána Evropany až ve druhé polovině 19. století, a to konkrétně britským novinářem a cestovatelem Henry Morton Stanleyem, který věřil v komerční potenciál střední Afriky. Britská vláda však návrh na anexi území zamítla²⁵¹. Na scéně se však objevil nový hráč, který zájem o toto území projevil.

Na sklonku 19. století se belgický král Leopold II. snažil o zviditelnění své země na mezinárodní scéně. Mimo jiné se zaměřil také na získávání kolonií. Neprobádaný střed Afriky v povodí řeky Kongo se k tomu zdál být ideální oblastí. Tento jeho záměr byl veřejně vyhlášen v roce 1876²⁵².

Leopold II. založil v Belgii Mezinárodní asociaci pro Kongo²⁵³, která měla sloužit k průzkumům konžské oblasti, zároveň také prohlásil, že chce místním obyvatelům poskytnout přínosy civilizace, ačkoliv se k jeho plánům stavěly odmítavě jak vláda, tak parlament, a ani belgičtí obchodníci v komerční využití regionu příliš nevěřili²⁵⁴. Do služeb krále Leopolda II. se nechal upsat již zmíněný Stanley. V období 1879–84 se mu podařilo vybudovat opěrné body a uzavřít smlouvy o ochraně asi s 500 náčelníky místních kmenů na levém břehu Konga²⁵⁵. V roce 1882 se Stanleyemu podařilo získat území až k jezeru Tanganjika. Rostoucí mocenský vliv Leopolda ve střední Africe zneklidnil Francii, jelikož sama usilovala o získání kolonií v Konžské pánvi²⁵⁶, obávala se především toho, že rozpínání Leopoldovy državy ohrozí její obchodní zájmy na pobřeží Gabonu, proto do oblasti vyslala hraběte Savorgnana de Brazza, aby s místními vůdci uzavřel smlouvy a prohlásil území horního Konga za vlastnictví Francie²⁵⁷. Ohrožení se cítili i Portugalci, ovládající oblast dnešní Angoly, vyhlásili tedy nárok na ústí Konga, který uznala Velká Británie, toto uznání ale vyvolalo nevoli u Francouzů, kteří

²⁵⁰ U.S. Department of State. *Democratic Republic of the Congo*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2823.htm#history>>.

²⁵¹ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 188

²⁵² Hulicius, E. (2006), s. 133

²⁵³ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 188

²⁵⁴ Lacina, K. a kolektiv. (1987), s. 82

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ Tamtéž.

²⁵⁷ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 191

požádali Bismarcka o pomoc při řešení ostrého sporu mezi evropskými mocnostmi²⁵⁸. Neshody měla vyřešit konference konaná v Berlíně mezi lety 1884 a 1885, na níž se Leopold II. ukázal jako velmi schopný diplomat, podařilo se mu získat mezinárodní uznání své kolonie pod názvem „Svobodný konžský stát“, de facto jako jeho soukromé vlastnictví²⁵⁹, jehož rozloha byla téměř 2,59 mil km², tedy 75krát větší než plocha Belgie²⁶⁰.

Belgická kolonizace v Kongu vedla v prvních letech ke zrychlené výstavbě měst a infrastruktury (po první světové válce byla za pět let postavena asi tisíc kilometrů dlouhá železnice ve východní části země²⁶¹), bylo zavedeno pravidelné zásobování, domorodé obyvatelstvo bylo díky ochraně koloniálních vojsk a protitrokařskému tažení na sklonku 19. století zbaveno pravidelných nájezdů arabských otrokářů (právě boj proti otrokářství a snaha ochránit místní obyvatele byly důvody, proč Spojené státy americké jako první země souhlasila a diplomaticky schválila belgickou kolonizaci Konga²⁶²).

Detailnější průzkumy kolonizovaného území postupem času odhalily obrovská naleziště zlata, diamantů a dalších surovin, nemluvě o vzácném dřevě, kaučuku a slonovině. V provincii Katanga byla po první světové válce objevena bohatá naleziště drahých kovů včetně radia v pozdějších letech strategického uranu²⁶³. S vynálezem pneumatiky vzrostla v 90. letech 18. století poptávka po kaučuku. Vývoz gumy v roce 1890 činil 100 tun, o 11 let později se vyváželo již 6000 tun²⁶⁴.

Obchod s komoditami učinil z Leopolda II. a mnoha belgických společností pohádkové boháče, také proto, že většina domorodého obyvatelstva byla systematicky a brutálně zneužívána pro těžkou práci v plantážích zejména při získávání kaučuku – vesničané, kteří nebyli schopni naplnit dané kvóty, byli zmrskáni, uvězněni a dokonce i zmrzačeni useknutím rukou²⁶⁵, dále byli hrubou silou nuceni těžit dřevo, a později pracovat v diamantových či měděných dolech. Odhaduje se, že počet obyvatel Konga, kteří zemřeli na vyčerpání při těžké práci, se

²⁵⁸ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 191

²⁵⁹ Lacina, K. a kolektiv. (1987), s. 82

²⁶⁰ Meredith, M. (2005), s. 95

²⁶¹ Huliciuc, E. (2006), s. 150

²⁶² Mills, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18].

Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>.

²⁶³ Mills, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18].

Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>.

²⁶⁴ Meredith, M. (2005), s. 96

²⁶⁵ Tamtéž.

pohybuje od stovek tisíc až po 20 milionů²⁶⁶. Meredith například uvádí, že by se mohlo jednat až o polovinu populace²⁶⁷.

Postupné odhalování utrpení domorodého obyvatelstva Belgie i světu, v němž významnou roli sehrály misionářské skupiny, vedlo k zesilování odporu vůči koloniální správě Leopolda II. (tzv. konžská aféra z let 1903–04)²⁶⁸. Rostl také mezinárodní tlak na stárnoucího belgického krále, především Británie a Francie hrozily odnětím kolonie. Proto král, stejně jako belgický parlament, souhlasil v srpnu 1908 s anexí kolonie Belgie (Leopold II. obdržel od státu za tento krok významné kompenzace²⁶⁹, Lacina uvádí, že si Leopold a jeho rodina zachovali téměř šestinu celé rozlohy země jako soukromý majetek a nemalé podíly v akciových společnostech²⁷⁰). Svobodný konžský stát byl přejmenován na Belgické Kongo, nicméně příliš se nezměnilo, protože Belgie přejala správní struktury Leopoldovy společnosti, která Kongo spravovala. Až v roce 1910, dva roky po převzetí kolonie, bylo v Belgii vytvořeno ministerstvo pro kolonie²⁷¹.

5.3. Belgická koloniální správa v Kongu

Krále Leopolda se stal „průkopníkem“ nového kolonizačního postupu, kdy za vysokou úplatu a budování ekonomické a dopravní infrastruktury poskytoval soukromým společnostem koncese pro rozsáhlou ekonomickou činnost na území kolonie. Po první světové válce se ekonomická činnost soukromých společností stala jedním ze tří základních pilířů koloniální správy²⁷².

Belgie vyvinula v Kongu pravděpodobně nejrozsáhlejší a nejdůkladnější koloniální správu v Africe. Byla založena na přímé vládě, vysoké míře paternalismu a koordinaci penetrace ve třech základních sektorech (tzv. trojice – *trinity*): (belgické) koloniální administrativě, římskokatolické církvi a soukromých společnostech²⁷³.

²⁶⁶ Mills, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18]. Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>.

²⁶⁷ Meredith, M. (2005), s. 96

²⁶⁸ Pečenka, M., Luňák, P. a kolektiv (1998), s. 254

²⁶⁹ Mills, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18]. Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>.

²⁷⁰ Lacina, K. a kolektiv (1987), s. 83

²⁷¹ Johnson, P. (2008), s. 160

²⁷² Mills, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18]. Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>.

²⁷³ Tamtéž.

Belgická koloniální administrativa se skládala z generálního guvernéra, guvernérů provincií Léopoldville, Kivu, Katanga, Rovníkové a Východní²⁷⁴ a mnoha belgických úředníků z různých oblastí (zdravotnictví, zemědělství, školství, apod.), soudců a vojenských důstojníků. Po rozvratné likvidační hrůzovládě Leopolda II. neměli Belgičané dostatek „vhodných“ domorodců, kteří by mohli vládnout v 550 sektorech, na něž bylo šest provincií rozděleno, a to i přes to, že tito vládcí byli zodpovědní pouze za výběr daní a za zajištění pracovní síly pro veřejné práce. Belgičany vybraní vládcové se místo tradičního práva mohli opřít pouze o belgickou správu²⁷⁵.

Římskokatolická církev jako druhý pilíř koloniální správy měla na starost oblast školství, náboženství a morálky. Vzdělání na základní úrovni, které domorodcům umožňovalo efektivnější výkon uložených prací, bylo relativně široce dostupné. Sociální služby byly v Kongu v období belgického kolonialismu většího rozsahu, než byl africký průměr – to se týkalo základního vzdělání a zdravotních služeb²⁷⁶. Možnosti středního a vyššího vzdělání však belgická vláda v Kongu záměrně omezovala (až do roku 1954 nesměl žádný konžský obyvatel černé pleti studovat v Kongu nebo jiné africké zemi na střední ani vysoké škole), neboť se obávala vzniku konžské inteligence. Tato situace se začala pomalu měnit až po druhé světové válce, přesto však Kongo v době vyhlášení nezávislosti trpělo kritickým nedostatkem univerzitně vzdělaných lidí²⁷⁷.

Třetí pilíř tvořily již zmíněné soukromé společnosti, které na základě koncesí od belgické vlády vykonávaly v kolonii ekonomickou činnost. Na rozsáhlých konžských plantážích, kde se produkoval palmový olej nebo kaučuk, či na bohatých nalezištích nerostných rud (přibližně od 20. let 20. století), založily svou prosperitu firmy jako například Unilever nebo Société Général²⁷⁸. Zisky z kolonie byly obrovské, také díky tomu, že pracující domorodé obyvatelstvo dostávalo jen minimální mzdu; průměrná míra zisku podniků byla 15–20 %, dvakrát vyšší než v metropoli²⁷⁹. To vše se dělo pod dohledem belgického státu, neboť úkolem státních úředníků bylo podnikání v kolonii podporovat. Což bylo ostatně také

²⁷⁴ Hrbek, I. a kolektiv (1966), s. 518

²⁷⁵ Lacina, K. a kolektiv (1987), s. 107

²⁷⁶ Mills, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18]. Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>.

²⁷⁷ Lacina, K. a kolektiv. (1987), s. 252

²⁷⁸ Mills, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18]. Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>.

²⁷⁹ Lacina, K. a kolektiv (1987), s. 251

v jejich zájmu, neboť po 23 letech služby pro stát měli odejít do penze, přičemž byli ještě vcelku mladí (na přelomu 40. a 50. let) a jejich renta nebyla vysoká. Proto se během své služby pro stát snažili získat si kontakty v koloniálním podnikání, který je po jejich penzionování státem zaměstnal²⁸⁰.

Podle Millse²⁸¹ byla hlavním cílem belgické koloniální politiky v Kongu spíše snaha o (svým způsobem) proletářskou transformaci populace, než pokus o produkci domácích elit a de facto asimilaci, která byla typická především pro koloniální politiku Francie. Z velmi rozsáhlého a všeprostupujícího paternalismu lze také vyvozovat, že Belgičané považovali schopnosti Afričanů za velmi omezené. Je jisté, že v Belgii existovaly různé názory na koloniální politiku. Co však Belgičany rozhodně spojovalo, byla systematicklost a důkladnost, s jakou své přístupy v Africe implementovali.

5.4. Směřování k nezávislosti

Ekonomika meziválečného Konga byla zaměřena výhradně na export nerostných surovin, proto ji výrazně poznamenala světová hospodářská krize ve 30. letech 20. století. Po druhé světové válce, během níž zůstala kolonie loajální belgické exilové vládě v Londýně, konžská ekonomika relativně prosperovala. Hospodářství země kontrolovalo pět velkých společností: Société Générale de Belgique, Bank Empain, Unilever, Société Commerciale et Minière du Congo a Société de Bruxelles pour la Finance et l'Industrie, do nichž investovali kromě Belgičanů také Britové a Američané²⁸². Ekonomický růst kolonie podnítil imigraci z Belgie, od konce války do roku 1958 se počet Belgičanů v Kongu ztrojnásobil na přibližně 113 tisíc²⁸³.

Belgičané byli také přesvědčeni, že jsou ze všech kolonizátorů nejlepší. Jako příklad často uváděli svou zdravotnickou a vzdělávací politiku v Kongu, kde rostl počet dobře vedených škol (zakládaných především církvemi) a míra gramotnosti populace. Společně s dobrou formou konžské ekonomiky tak docházelo k relativnímu společenskému vzestupu. Postupně se také měnil vztah k domorodým

²⁸⁰ Mills, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18]. Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Lacina, K. a kolektiv (1987), s. 251

²⁸³ History World. *History of the Democratic Republic of Congo*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-07-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ad34>>.

pracovníkům – společnosti v Kongu pomalu přecházely od nucených prací k péči o pracovníky²⁸⁴.

Na druhou stranu se i v Kongu objevoval příznak typický pro většinu afrických kolonií – rychle se zvětšovaly rozdíly v životní úrovni mezi přistěhovalci z Evropy a domorodci. V Belgickém Kongu byl však tento fakt mnohem silnější, především díky belgickému paternalismu. I nadále však Konžané neměli žádná politická práva, právo vlastnit půdu nebo svobodně cestovat. V městských oblastech po určité večerní hodině nesměli vycházet na ulici, ve venkovských oblastech podléhali nucené práci²⁸⁵. Kongo koncem 50. let minulého století postrádalo jakoukoli domorodou politickou a ekonomickou elitu. Teprve v roce 1957 se uskutečnily v Kongu první obecní volby v Léopoldville, v nichž zvítězila strana ABAKO, která měla silně etnický (tribalistický) charakter²⁸⁶. Zhruba v té době se na politické scéně objevil také Patrice Lumumba, původně poštovní úředník, který na rozdíl od federalisty J. Kasavubua z kmenové strany ABAKO věřil v silně centralizovaný nezávislý konžský stát a odmítal kmenový partikularismus. V roce 1958 založil Lumumba první celonárodní politickou stranu v Kongu, Konžské národní hnutí (*Mouvement National Congolais*, MNC). Společně s ostatními představiteli hnutí se ve stejném roce zúčastnil Všeafričké lidové konference, z níž se vrátil rozhodnutý bojovat proti kolonizátorům a získat pro Konžany svobodu²⁸⁷.

Na sklonku 50. let se v Kongu začaly objevovat také první separatistické tendence, především v surovinově bohatých provinciích Katanga (Moise Tshombe) a Kasai (Albert Kalondji). Dezintegrační tendence byly také podporovány ekonomickými zájmy belgických společností, např. Union Minière, která v Katanze těžila strategicky významnou uranovou rudu²⁸⁸.

5.5. Průběh dekolonizace Konga

Za výše popsaných okolností došlo v Bruselu na sklonku roku 1958 k prvním rozhovorům o poskytnutí větší autonomie Kongu. Rozhovory však byly výrazně urychleny vypuknutím nepokojů v Léopoldville v lednu 1959, při nichž docházelo mj. ke střetům mezi Evropany a místní domorodou populací. Brusel reagoval

²⁸⁴ Ferro, M. (2007), s. 418

²⁸⁵ Meredith, M. (2005), s. 97

²⁸⁶ Nálevka, V. (2004), s. 147

²⁸⁷ Meredith, M. (2005), s. 98

²⁸⁸ Nálevka, V. (2004), s. 147

překvapivě smířlivě a poprvé připustil možnou nezávislost Konga. Současně stanovil termín voleb do územních shromáždění na prosinec 1959. V zemi vypukla horečka v zakládání politických stran, v listopadu 1959 jich bylo oficiálně zaregistrováno 53 a během pár měsíců se jich počet zdvojnásobil²⁸⁹. Kongo se však začalo propadat do chaosu, zmatku a násilí, které Belgičané jen těžko potlačovali. V Dolním Kongu odmítl kmen Bakongo platit daně, v provincii Kasai propukla kmenová válka mezi kmeny Lulua a Baluba. Prosincové volby byly ve většině země bojkotovány²⁹⁰.

I přes tyto skutečnosti, a povzbuzení relativními „rozvojovými“ úspěchy z poslední doby, měla Belgie v úmyslu proměnit Kongo v demokratickou a prosperující zemi, která bude schopna sama rozhodovat o své nezávislosti²⁹¹. V lednu 1960 se tak v Bruselu uskutečnila konference o budoucnosti Konga, které se zúčastnila téměř stovka delegátů hlavních konžských politických uskupení. Belgie navrhla čtyřleté přechodné období na cestě k nezávislosti kolonie²⁹². Konžští zástupci, mezi nimiž byli Kasavuba, Tshombe i Lumumba, ale trvali na nezávislosti, což byl v podstatě jejich jediný společný postoj. Na konci konference Belgie z obavy vypuknutí koloniální války ukvapeně souhlasila s nezávislostí Konga, aniž by zajistila odpovědné předání moci²⁹³. Kongo, které bylo na nezávislost absolutně nepřipravené, mělo nabýt nezávislosti po květnových volbách ke dni 30. června 1960, tedy za méně než půl roku. Takový vývoj překvapil všechny, včetně samotných Konžanů²⁹⁴. Předání vlády do rukou domorodého obyvatelstva bylo enormně riskantní. Neexistoval Konžan, který by měl zkušenosti z politiky, v zemi chyběl dostatek schopných lidí, v roce 1960 mělo jen 30 lidí univerzitní vzdělání, 136 dokončilo toho roku středoškolské vzdělání, úplně chyběli konžští lékaři, středoškolští učitelé a policisté²⁹⁵.

V květnových volbách zvítězilo v Kongu MNC a Patrice Lumumba. Ačkoliv se mu Belgičané zdráhali svěřit vytvoření vlády a dávali najevo podporu Kasavubuovi, Lumumbův zisk 74 křesel ze 137 možných, jim nedal jinou možnost

²⁸⁹ Meredith, M. (2005), s. 99

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Ferro, M. (2007), s. 419

²⁹² Meredith, M. (2005), s. 100

²⁹³ Nálevka, V. (2004), s. 147

²⁹⁴ Ferro, M. (2007), s. 419

²⁹⁵ Meredith, M. (2005), s. 101

než ho sestavením vlády pověřit²⁹⁶. Kasavubu se stal prezidentem. Toto zdánlivě smírné řešení však znamenalo základ mnohem větším problémům v budoucnu. Dne 30. června 1960 tak vznikla nezávislá Demokratická republika Kongo.

Krátce po získání nezávislosti se konžské vojenské jednotky vzbouřily proti belgickému důstojnictvu. Lumumba Belgičany obvinil z podněcování rebelií. Situace v zemi se následně vymkla kontrole a přerostla v nezvladatelnou vlnu útoků proti Evropanům, nově vzniklý stát se ponořil do chaosu. Zmatků využila surovinově bohatá provincie Katanga (podporována belgickými jednotkami i těžebními společnostmi) a pod vedením Tshombeho deklarovala dne 11. července nezávislost na Demokratické republice Kongo²⁹⁷. Zoufalý Lumumba se obrátil na OSN, jež vydala rezoluci o územní celistvosti DRK a vyslala do země jednotky. Lumumba navíc OSN stanovil termín, do kterého měla z Konga vyprovodit belgické vojáky, pokud by se tak nestalo, hrozil, že se obrátí na Sovětský svaz. V době probíhající studené války se Američané obávali „další Kubu“, dalšího komunistického převratu, který by Sovětskému svazu umožnil vybudovat si základnu ve střední Africe. Jednání ve Washingtonu situaci nijak nezmírnila, náměstek ministra zahraničí Douglas Dillon nazval Lumumbu „iracionálním psychotikem, se kterým není možné vyjednávat“²⁹⁸. Přestože byly belgické jednotky ze země staženy, Lumumba vznesl nový požadavek, aby OSN zasáhla v Katanzě, pokud to bude nezbytné, i silou. Když OSN argumentovala, že se jedná o vnitřní záležitost Konga, do které nemůže zasahovat, obvinil ji Lumumba ze spiknutí s Belgií²⁹⁹. Švédské jednotky OSN v Katanzě proti separatistům nijak nezasáhly, navíc v srpnu 1960 jednostranně vyhlásila samostatnost diamantová provincie Kasai³⁰⁰, Lumumba se obrátil na Sovětský svaz, který mu s vidinou rozšíření mocenského vlivu přispěchal na pomoc.

Na začátku září vedla obnovená animozita (podporovaná globálními mocnostmi) k vzájemnému odvolání Lumumby a Kasavuby z funkcí. Vzniklé zmatky ukončil vojenským převratem plukovník Mobutu. Po šesti měsících samostatnosti bylo Kongo rozděleno na čtyři oblasti. Mobutu a Kasavubu v Léopoldvillu byli podporováni západními státy, ve Stanleyvillu Sovětský svaz

²⁹⁶ Meredith, M. (2005), s. 101

²⁹⁷ Pečenka, M., Luňák, P. a kolektiv. (1998), s. 254

²⁹⁸ Meredith, M. (2005), s. 104

²⁹⁹ Tamtéž.

³⁰⁰ Nálevka, V. (2004), s. 148

a egyptský vůdce Násir podporovali Gizengu, Tshombe se v Katanze spoléhal na pomoc Belgie a vůdce „Diamantového státu“ v jižní Kasai Albert Kalonji doufal v asistenci Belgičanů³⁰¹.

V polovině září Mobutu prohlásil, že „zneutralizoval“ politické síly a dočasně převzal vládu (prostřednictvím Kolegia vojenských komisařů). Zatímco Mobutu vrátil v únoru 1961 prezidentskou funkci Kasavubovi, byl Lumumba v lednu téhož roku zavražděn za dosud nejasných okolností v Katanze³⁰².

Od roku 1961 se pozornost soustředila na otázku, zda Katanga udrží svou nezávislost, či nikoliv. Tamní vůdce Tshombe měl silnou podporu těžební společnosti Union Minière a jeho pozice byla také posílena přítomností belgických vojáků. Zlomový moment přišel na sklonku roku 1962, kdy jednotky OSN opustily svou dosavadní neutralitu a aktivně začaly zajišťovat územní integritu DRK. Toho se jim podařilo docílit v lednu 1963, vůdce Katangy Tshombe prchl do exilu ve Španělsku³⁰³.

Ve východních provinciích DRK včetně Katangy však klid nastolen nebyl, zmatky a boje všech proti všem trvaly v Kongu až do roku 1965, kdy konžská armáda pod vedením generála Josepha Désiré Mobutua provedla druhý převrat. Mobutu se definitivně chopil moci, pomocí represí se jeho vládě podařilo potlačit veškerá povstání a separatistická hnutí. V roce 1967 založil politickou stranu Lidového revolučního hnutí (*Mouvement Populaire de la Révolution*, MPR), která se stala jedinou povolenou stranou v zemi³⁰⁴. Mobutův systém osobní moci se opíral o ideologickou koncepci autentického nacionalismu, nový národ se měl formovat na základě zdůrazňování afrických tradic a kultury³⁰⁵. Proto za jeho vlády došlo k tzv. zairizaci, městům byla přiřazena africká jména, hlavní město se přejmenovalo na Kinshasu, stát na Republiku Zair a prezident přijal jméno Mobutu Sese Seko. Podle Nálevky³⁰⁶ byl Mobutu modelovým příkladem afrického diktátora, jehož krutý a zlodějský režim byl během studené války Západem považován za účinnou bariéru proti šíření sovětského vlivu, proto byly jeho bizarní praktiky tolerovány. Ekonomickým schopnostem režimu však odpovídaly také ekonomické výsledky – za téměř čtyřicet let nezávislosti (a přes třicet let Mobutuova režimu) klesl národní

³⁰¹ Meredith, M. (2005), s. 110

³⁰² Johnson, P. (2008), s. 502

³⁰³ Nálevka, V. (2004), s. 149

³⁰⁴ Lacina, K. a kolektiv. (1987), s. 635

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Nálevka, V. (2004), s. 150

roční důchod na hlavu o 65 %³⁰⁷. Mobutu vládl až do roku 1997, kdy byl svržen povstalci pod vedením Laurenta Desiré Kabilu, který se hlásil k politickému dědictví Patrice Lumumby. Jedním z jeho prvních politických rozhodnutí byl návrat ke staršímu názvu země – Demokratické republiky Kongo. V roce 2001 byl zavražděn členem své osobní ochranky a prezidentem se stal jeho syn Joseph Kabila, který je v čele Konžské demokratické republiky do současnosti³⁰⁸.

5.6. Důsledky dekolonizace pro Kongo

Dekolonizace obecně přinesla řadu pozitiv především v těch zemích, kde proběhla mírovou cestou a kde se opírala o uvědomělý státní národ nebo o nábožensky a kulturně stmelené společenství³⁰⁹. Otázkou zůstává, zda by její dopady nebyly příznivější, pokud by docházelo k postupnému předávání pravomocí během přechodného období, tedy podobně, jako to navrhoval Brusel v případě Belgického Konga na začátku roku 1960.

Tomuto postupu však nepřály jednak podmínky v samotném Kongu (viz tlak politických představitelů Konga na Brusel s žádostí o takřka okamžitou nezávislost, které bylo nakonec víceméně vyhověno), jednak okolnosti mezinárodní (tlak mezinárodního společenství, především USA a SSSR – každý na základě odlišných důvodů – na dekolonizaci), a jednak také politické a občanské tlaky v mateřských zemích.

Hlavní devízou dekolonizace pro nově vzniklé země měla být jejich nezávislost, tedy možnost rozhodovat si o svém dalším osudu a rozvoji. V případě Demokratické republiky Kongo však neexistovaly žádné místní společenské, politické a ekonomické struktury, které by byly schopné zemi jakkoli efektivně spravovat. Kongo bylo tudíž na nezávislost nepřipravené, což byl do značné míry důsledek výrazně paternalistické a v některých oblastech (jako například vyšší vzdělávání) limitující koloniální politiky Belgie. Za těchto okolností není divu, že se země krátce po získání nezávislosti propadla do nestability, chaosu a zmatku, ve kterém se nachází v podstatě až dodnes.

Nová konžská politická a ekonomická „elita“ trpěla kritickým nedostatkem zkušeností, schopností, znalostí a umu, jak obrovské zemi vládnout. Například se

³⁰⁷ Nálevka, V. (2004), s. 150

³⁰⁸ Nálevka, V. (2004), s. 151

³⁰⁹ Klíma, J. *Dekolonizace a problémy třetího světa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS012.pdf>>.

dalo stěží očekávat, že nevzdělaná byrokracie bude schopna v dohledné době produkovat životaschopné ekonomické a rozvojové programy³¹⁰. Přitom se navíc musela vypořádat s novými problémy, přímo úměrnými své velikosti, které byly belgickou koloniální správou dosud tlumeny. Mezi ně lze jednoznačně zařadit erupci partikulárních zájmů na kmenovém či etnickém principu, což neodvratně vedlo v lepším případě k politickému tribalismu (příkladem mohou být volby v prosinci 1959), v horším případě ke kmenovým bojům a etnickým válkám. Dílčí zájmy na regionální úrovni, podporované i z vnějšku, byly motivovány nejčastěji ekonomicky (nerostné bohatství) a vyústily v separatistické tendence (např. v provinciích Katanga či Kasai).

DRK je také typickým příkladem jiného politického dopadu dekolonizace, jímž je vznik vlády jedné strany. Paradoxně k němu vede snaha o zavedení multistranické demokracie prostřednictvím svobodných voleb západního typu. V afrických podmínkách však tento model nemá, alespoň v počátečních letech, šanci na úspěch, afričtí vůdci se zavedením jedné strany a často autoritativní vládou snaží zabránit rozpadu státu³¹¹.

Za další důsledek dekolonizace Konga, v němž se výrazně projevila politická nezkušenost, resp. neobratnost konžských představitelů, lze považovat téměř okamžitou internacionalizaci konžské otázky. Dva měsíce po vyhlášení nezávislosti se DRK stala místem horkého střetu studené války, když předseda vlády Lumumba požádal SSSR o pomoc proti separatistům v Katanze³¹². Západ reagoval tichou podporou Lumumbovy likvidace a následnou tolerancí bizarní a nekompetentní vojenské diktatury Mobutua, jehož režim však tvořil spolehlivou bariéru proti sovětskému rozpínání ve třetím světě.

Docent Klíma³¹³ píše, že „umělé urychlování národně osvobozenického úsilí podporou ozbrojených skupin vyvolalo rozsáhlé zmilitarizování ‚třetího světa‘, kde každý teroristický akt byl oslavován jako legitimní prostředek osvobození.“ Bohužel je toto tvrzení pro Kongo pravdivé. V zemi sice nedocházelo k extrémnímu vnějšímu urychlování národně osvobozenického úsilí, ale vnitřní tlaky na nezávislost na Belgii a rostoucí zášť vůči Evropanům byly enormní.

³¹⁰ Klíma, J. *Dekolonizace a problémy třetího světa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS012.pdf>>.

³¹¹ Gedlu, M. (1998), s. 6

³¹² Nálevka, V. (2004), s. 148

³¹³ Klíma, J. *Dekolonizace a problémy třetího světa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS012.pdf>>.

Celkové hodnocení dekolonizace Belgického Konga a vznik Demokratické republiky Kongo je přinejmenším sporné, především z hlediska průběhu a dopadů (Kongu nelze upřít právo na nezávislost). Z výše uvedeného textu je patrné, že důsledky takto provedené dekolonizace byly pro DRK převážně záporné a do značné míry determinovaly její negativní vývoj v následujících letech. Některé problémy, které vznikly v období dekolonizace, jsou v DRK patrné ještě dnes (separatismus v provinciích Katanga a Severní a Jižní Kivu, etnické násilí v provincii Ituri). Z předchozího textu vyplývá, že dekolonizace Demokratické republiky Kongo měla proběhnout raději gradualistickou (než radikální a rychlou) metodou s přechodným obdobím a postupným předáváním moci místní administrativě. Otázkou je, kdo nese větší vinu, zda to byla belgická vláda, která k překvapení všech souhlasila s nezávislostí své kolonie, nebo to byli konžští vůdci národně osvobozenického hnutí, kteří, ač nepřiliš vzdělaní a v politické činnosti absolutně nezkušení, byli zmámení vidinou nezávislosti, kterou chtěli za každou cenu získat co nejdřív.

6. DOPADY DEKOLONIZACE V AFRICE

Dopady dekolonizace v Africe lze pro účely této práce rozdělit do tří základních oblastí: na dopady politické (které souvisejí se vznikem samostatných států v Africe, dále mezi ně patří vnitropolitické turbulence a hraniční spory), mezinárodně-politické (z hlediska globálních a regionálních mezinárodně-politických vztahů) a ekonomické. Jednotlivými oblastmi efektů dekolonizace se zabývá následující text.

6.1. Politické dopady

Nejmarkantnějším politickým důsledkem dekolonizace v Africe je vznik nových politicky samostatných států, čímž se zabývá první část subkapitoly. Vnitrostátní politické turbulence, boje o moc, vojenské převraty, zneužívání moci k obohacení místních elit, apod., jsou shrnuty ve druhé části podkapitoly, zatímco třetí část je věnována mezistátním politickým dopadům (např. hraniční konflikty).

6.1.1. Vznik nových politicky samostatných států

Nejdůležitějším důsledkem procesu dekolonizace je bezesporu vznik formálně nezávislých států. V roce 1920 byla téměř celá Afrika pod nadvládou evropských koloniálních mocností. Po druhé světové válce v Africe existovaly čtyři nezávislé státy: nominálně nezávislý Egypt, který však kvůli smlouvě s Velkou Británií musel akceptovat přítomnost britského vojska; Etiopie, feudální císařství, ve kterém se po krátké italské okupaci vlády znovu chopil Haile Selassie; Libérie, jediný stát, který nebyl nikdy pod evropskou koloniální mocí, měla tu však velmi významný vliv americká firma, která v zemi vlastnila kaučukové plantáže; a nakonec Jihoafrická unie, nezávislý stát od roku 1910, ovládaný bělošskou vládou³¹⁴.

V padesátých letech se osamostatnily státy na severu Afriky (Tunisko, Maroko, bývalý italský protektorát Libye), dále Súdán a v západní Africe britská kolonie Zlaté pobřeží (pod názvem Ghana) a francouzská Guinea. V průběhu roku 1960 dosáhlo nezávislosti 14 bývalých francouzských kolonií³¹⁵ (chronologicky Kamerun, Togo, Madagaskar, Dahome, Niger, Horní Volta, Pobřeží slonoviny, Čad, Ubangi-Šari, Kongo, Gabon, Senegal, Malí a Mauritanie), v tomtéž roce se

³¹⁴ Meredith, M. (2005), s. 10

³¹⁵ Lacina, K. a kol. (1987), s. 316

nezávislými staly i Nigérie, Somálsko a (původně Belgické) Kongo. Do konce 60. let získala nezávislost většina britských kolonií (Sierra Leone, Tanganika, Uganda, Keňa, Malawi, Zambie, Gambie, Botswana, Lesotho, Svazijsko), v roce 1962 vyhlásilo nezávislost Alžírsko, skončila belgická poručenská správa Rwandy a Burundi, o šest let později se osamostatnila Rovnická Guinea. V 70. letech se rozpadla portugalská koloniální říše, nezávislost dostalo i francouzské Džibuti, v roce 1980 byla nahrazena bělošská nadvláda v Zimbabwe. Namibie se od Jihoafrické unie odtrhla v roce 1990 a v roce 1993 se od Etiopie oddělila Eritrea.

6.1.2. Vnitrostátní politické dopady

Nově vzniklé státy byly většinou slabé, zvláště pak ty, ve kterých byly v koloniální éře zlikvidovány tradiční organizační struktury, jež sloužily jako přirozené mechanismy řízení života společnosti³¹⁶. Implementace neznámého způsobu vládnutí (francouzské kolonie), neexistence domácích elit či eliminace jejich vlivu a omezená možnost kontroly politického vývoje ze strany lokálního obyvatelstva během koloniální nadvlády, vyústily v období získání nezávislosti v bezradnost, jak formovat nový stát. Vývoj afrických nezávislých států je tak historií násilí, vojenských převratů a diktátorských a autoritativních režimů.

Uplatnění demokratického systému vyspělých západních zemí, který je založený na aktivní participaci obyvatelstva, v afrických státech znemožňovala kulturní a etnická (resp. kmenová) různorodost obyvatelstva, politická pluralita v takové společnosti byla vnímána jako cesta k politickému tribalismu či separatismu. Jak píše Mesfin Gedlu, „princip všeobecného volebního práva jako prostředek legitimace moci byl zamítnut, protože ve většině států byla populace negramotná“³¹⁷. Etnická a jazyková roztříštěnost vedla k řadě ústavně právních problémů (volba federativního nebo unitárního statutu) i k mocenskému soupeření. Nejen v politice, ale také v ekonomice, docházelo k projevům tribalismu, kdy jsou zvýhodněni příslušníci jednoho kmenu na úkor ostatních³¹⁸.

Demokratické uspořádání nových afrických států bylo znemožňováno také skutečností, že většina osobností (později prezidenti či premiéři), vlád či vojenských režimů, jež dovedly své země v národně osvobozené střetu či boji

³¹⁶ Gedlu, M. (1998), s. 6

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Lacina, K. a kol. (1987), s. 387

k nezávislosti, byla odhodlaná zůstat u moci nastálo. První nezávislé vlády vzešly většinou z voleb, připravených ještě koloniální velmocí, ale jakmile se domácí političtí představitelé dostali k moci, na demokratické praktiky se zapomělo, v rukou vládnoucích elit se koncentrovala stále větší moc, jež postupně přecházela k autoritativní vládě nebo až k diktatuře, přičemž opoziční strany byly zakázány nebo potlačovány. Jedinou možností, jak změnit vládu, se tak v mnohých zemích stal státní převrat. Politická nestabilita pak nezřídka přerůstala v devastující občanské války.

Jako ilustrativní příklad lze uvést dnešní Ghanu. Velká Británie postupně předávala tehdejšímu Zlatému pobřeží větší politické pravomoci, před vyhlášením nezávislosti proběhlo několik voleb (celostátní volby do místních samospráv v roce 1925, v roce 1951 volby podle nové ústavy, další volby v roce 1956) a zdálo se, že tato britská kolonie bude příkladem afrického demokratického státu. Avšak zpolitizované hospodářství a velkorysé projekty, které měly nastartovat ekonomický růst, brzy vyčerpaly kapitálové rezervy. V polovině 60. let tak měla Ghana obrovský zahraniční dluh a nízkou kredibilitu na mezinárodním trhu³¹⁹. Ekonomická nestabilita znamenala nepokoje, které vyústily ve vojenský převrat, jenž v roce 1966 svrhl v té době již autoritářsky panujícího Nkrumaha. Moc převzalo velení ozbrojených sil, které vytvořilo nový nejvyšší vládní orgán – Národně osvobozenou radu³²⁰. Ta okamžitě zakázala činnost politických stran.

V zemi sice byla zahájena privatizace a vládě byly poskytnuty půjčky, rostla však nezaměstnanost a následně došlo k rozporům uvnitř Národně osvobozené rady, generál Ankrah byl nahrazen generálem Afrifou³²¹. Po volbách v roce 1969 vládu sestavil Busii, jemuž se však nepodařilo zastavit nárůst státního dluhu, a v roce 1972 byl svržen generálem Acheampongem³²². Scénář vojenských převratů se opakoval až do roku 1981, kdy se vlády zmocnil Jerry John Rawlings³²³. Od počátku 90. let byl opozicí vyvíjen tlak na obnovu demokracie, v prosinci 1992 se konaly první svobodné volby a ústava z roku 1993 obnovila pluralitní systém³²⁴.

Podobně jako Ghana, také Nigérie prošla dlouhou přípravou na samostatnost. Nigérie vyhlásila nezávislost jako federativní republika, skládající se ze tří regionů.

³¹⁹ Johnson, P. (2008), s. 498

³²⁰ Lacina, K. a kol. (1987), s. 618

³²¹ Tamtéž.

³²² Lacina, K. a kol. (1987), s. 619

³²³ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 284

³²⁴ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 285

V polovině 60. let měla téměř 56 milionů obyvatel, z toho bylo 16 % Hausů, 14 % Ibů, 13 % Jorubů, 9 % Fulbů a zbývající procenta tvořilo dalších 256 různě početných kmenů³²⁵. Spory mezi Hausy a Fulby na severu země, Iby na východě a Joruby na západě probíhaly ještě před vyhlášením samostatnosti, konflikty mezi představiteli těchto regionů sílily v průběhu 60. let a vyvrcholily v roce 1966, kdy došlo ke zhroucení vládního režimu. Vojenská vláda zakázala všechny politické strany a zrušila federativní uspořádání, což vyvolalo protesty na severu země, jež se zvrhly k vyvražďování tamních ibských usedlíků³²⁶. Odvetné akce ve Východní oblasti rozdmýchaly spory i v dalších částech země. V roce 1966 se vojenským převratem dostal k moci podplukovník Gowon, jeho režim měl vypracovat novou ústavu a zajistit civilní vládu.

V zemi však nadále probíhaly etnické konflikty, situace se vyostřila v roce 1967, kdy byla Nigérie rozdělena na 12 států³²⁷. Odumegwu Ojukwu, který stál v čele Východní oblasti, na tento krok reagoval vyhlášením nezávislosti Východní oblasti pod názvem Republika Biafra³²⁸, která byla uznána jen některými africkými státy a Francií, zatímco centrální vládu podporovala většina afrických zemí (mnohé vlády se obávaly, že uznání Biafry z jejich strany by mohlo vést k separatistickým tendencím ve vlastním státě). Občanská válka, jež vypukla po odtržení Biafry, skončila v roce 1970, kdy velitel biaferské armády kapituloval³²⁹. Po třinácti letech vojenské vlády se Nigérie v roce 1979 vrátila k civilní vládě³³⁰.

V celku demokratický vývoj státu zakončil státní převrat v roce 1983 následovaný dalším vojenským převratem o dva roky později. Přestože v roce 1992 proběhly parlamentní a prezidentské volby, zemi stále ovládaly nepokoje. I když se situace po roce 1998 uklidnila, spory mezi méně rozvinutým islámským severem a hospodářsky vyspělejšími křesťanským jihem nadále ohrožují vývoj státu.

I v bývalých francouzských subsaharských koloniích probíhaly vojenské vzpoury, převraty a povstání. Mesfin Gedlu³³¹ uvádí politické události, ke kterým v nově vzniklých státech došlo: Sylvanus Olympio, první prezident Toga, byl zavražděn v roce 1963, na jeho místo nastoupil Nicolas Grunitzky, jehož vláda po

³²⁵ Nálevka, J. (2004), s. 153

³²⁶ Lacina, K. a kol. (1987), s. 622

³²⁷ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 636

³²⁸ Lacina, K. a kol. (1987), s. 624

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 636

³³¹ Gedlu, M. (1998), s. 60–61

několika pokusech o převrat padla v roce 1967 a do čela státu vynesla generála Gnassingbé Eyadému. Bojům o moc museli čelit Léopold Senghor, prezident Senegalu, Félix Houphouët-Boigny na Pobřeží slonoviny i Sékou Touré v Guineji. Nacionalistické režimy prezidentů Hamadou Diori (Niger) a François Tombalbaye (Čad) ukončil vojenský převrat.

Také v dalších afrických zemích byly situace podobné. V Etiopii ukončil vládu císaře Haile Sellaiseho převrat v roce 1974, o tři roky později se k moci dostal levicově orientovaný Mengistu Haile Mariam³³². V roce 1965 ve Středoafrické republice svrhl prezidenta Davida Dacka plukovník Bokassa, který se jmenoval doživotním prezidentem (poté se prohlásil císařem), avšak v roce 1979 byl zbaven funkce vojenským převratem³³³. Ve východní Africe vypukly vzpoury v Tanganice, Keni a Ugandě. První prezident Beninu (bývalá kolonie Dahome) Hubert Maga byl sesazen plukovníkem Soglem v roce 1963, následovaly další vojenské převraty až do roku 1972, kdy se vlády chopil Mathieu Kerékou³³⁴.

Téměř v každém nově vzniklém africkém státě je možné nalézt zmínku o (vojenských) převratech, ať už úspěšných, nebo neúspěšných. Nebezpečí takovýchto událostí tkví v tom, že v nestabilním prostředí mladých afrických států mají tendenci rozšiřovat se z jednoho státu do druhého, nehledě na to, že výrazně komplikují ekonomicko-sociální rozvoj země. „Demokratický“ vývoj v Africe také významně podrývala skutečnost, že politické strany byly zakládány na etnickém či kmenovém principu, nikoliv na společném programu, což velmi často znamenalo rozkol v rámci politické strany, její rozpad na několik frakcí a další spory mezi nimi. V nejhorších případech vedl takový vývoj k násilnému řešení situace, bojům o moc a občanským válkám.

6.1.3. Mezistátní politické dopady

Hranice mezi jednotlivými africkými státy byly postupně stanovovány v průběhu kolonizace Afriky evropskými mocnostmi. Charakteristickým znakem vytyčování hranic v Africe je necitlivost, s jakou se k této problematice přistupovalo. Meredith³³⁵ uvádí, že vznikem koloniálních hranic došlo k rozdělení

³³² Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 340

³³³ Lacina, K. a kol. (1987), s. 650

³³⁴ Gedlu, M. (1998), s. 61

³³⁵ Meredith, M. (2005), s. 1

190 kulturních skupin³³⁶. Příkladem může být kmen Bakongo, který byl těmito hranicemi rozdělen Francouzské Kongo, Belgické Kongo a portugalskou Angolu, dále například kmen Ewe, rozdělený mezi Ghanu a Togo, a mnoho dalších. V postkoloniálním období pak dochází k teritoriálním konfliktům, k soupeření o přírodní zdroje – zemědělskou půdu, pastviny, vodu nebo nerostné bohatství³³⁷.

Také Organizace spojených národů se svou činností pokusila přispět k řešení problémů, které v souvislosti s hranicemi v Africe vznikly. V roce 1964 byla na konferenci v Káhiře přijata rezoluce, která pomohla omezit rozvoj teritoriálních sporů. Územní neshody, které vznikaly, měly být urovnávány dohodou zprostředkovanou různými výbory, jejichž činnost schvalovala Organizace africké jednoty (OAU)³³⁸.

Nebezpečí hraničních sporů tkví v tom, že v nestabilním prostředí, které v Africe bezesporu panuje, mohou velmi snadno přerůst v otevřenou a devastující válku lokálního či regionálního významu, která se může stát významným negativním faktorem pro sociálně-ekonomický rozvoj státu či regionu.

I nyní v Africe dochází k hraničním sporům. Organizace spojených národů v současné době řeší například spory o hranice mezi Kamerunem a Nigérií a mezi Rovníkovou Guineou a Gabonem. Poloostrov Bakassi se zásobami ropy byl důvodem ozbrojených srážek, které se odehrály v 90. letech mezi Nigérií a Kamerunem. Obě strany se v roce 2002 zavázaly respektovat rozhodnutí Mezinárodního soudního dvoru, který má celou záležitost posoudit³³⁹. Od roku 1972 probíhá spor mezi Rovníkovou Guineou a Gabonem o námořní hranici a ostrovy v Corisco Bay. V roce 2003 se oba státy obrátily na OSN s žádostí o vyřešení problému. Nyní probíhá příprava mezinárodní smluv³⁴⁰. Ve výše uvedených případech vyplývají spory ze snahy obou zainteresovaných států získat přírodní zdroje nacházející se na sporném území.

³³⁶ Je nutné dodat, že na druhou stranu byla v rámci jednoho koloniálního subjektu spojena etnika, která spolu neměla téměř nic společného – například britská správa spojila pod svou nadvládu v Súdánu černošské kmeny a muslimy.

³³⁷ Gedlu, M. (1998), s. 64

³³⁸ Tamtéž.

³³⁹ United Nations. Department of Political Affairs. *Resolving Border Disputes in Africa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-08-03]. Dostupné z WWW:

<<http://www.un.org/Depts/dpa/africastory.html>>.

³⁴⁰ Tamtéž.

Další hraniční spory se týkají například oblasti styku hranic Botswany, Namibie, Zambie a Zimbabwe³⁴¹, mezi Súdánem a Egyptem se v oblasti Hala'ibu jedná o 20 580 km² sporného území³⁴². Sporná je také hranice mezi Somálskem a Etiopií. V roce 1976 somálská vláda usilovala o získání Ogadenu, etiopskou provincii, která je osídlena z větší části somálským etnikem. Vypukl zde ozbrojený konflikt, do kterého se zapojilo také 11 tisíc kubánských vojáků. Mírová smlouva byla podepsána až v roce 1988³⁴³.

6.2. Mezinárodně-politické dopady

Mezinárodní dopady dekolonizace lze rozdělit do tří oblastí. Především se jedná o fakt, že se nově nezávislé státy stávají objektem velmocenských zájmů v období studené války. Africké země se také po získání nezávislosti snaží nalézt svou společnou identitu, proto v Africe vznikají první politické integrační snahy, více či méně motivované a podporované ideou panafricanismu. A v neposlední řadě se africké státy jakožto subjekty mezinárodních vztahů pokoušejí nalézt svou roli na mezinárodně politické scéně, kde se stávají součástí tzv. Hnutí nezúčastněných.

6.2.1. Africké státy v centru pozornosti světových velmocí

V době, kdy většina afrických států bojovala za nezávislost, probíhala na mezinárodní politické scéně studená válka mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem. Africká národně osvobozenická hnutí se těšila značné pozornosti východního a západního bloku. Obě globální velmoci vycítily šanci na rozšíření svého přímého vlivu do dalších regionů na úkor slábnoucích koloniálních mocností. Svou podporou si chtěly také nově vznikající státy zavázat pro budoucí politickou a hospodářskou spolupráci (proti svému globálnímu rivalovi).

Lokální mocenský boj tak často spočíval v prosazení buď sovětského, nebo západního vlivu v nově vzniklých afrických státech. Nicméně jak píše docent Klíma³⁴⁴, ani americká, ani sovětská politická doktrína nebyla schopná vytvořit varianty svých ideologií, které by byly aplikovatelné v africkém prostředí. Západní pluralitní demokracie s uznáním opozice byla Africe stejně tak cizí, jako marxistická teorie třídního boje proletariátu proti buržoazii. Na druhé straně však bipolární

³⁴¹ Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 962

³⁴² Liščák, V., Fojtík, P. (1998), s. 831

³⁴³ Nálečka, J. (2004), s. 164

³⁴⁴ Klíma, J. (2001), s. 287

rivalita Východu a Západu zvyšovala význam mladých afrických států na mezinárodní scéně a poskytovala jim větší možnosti získání vnější pomoci z obou stran. Podle Mesfina Gedlu³⁴⁵ vedlo úsilí USA vytvořit či alespoň podporovat antikomunistické režimy v Africe k vedlejšímu projevu – k zachovávání autokratických a diktátorských (antikomunistických) režimů, což nejenže vyvolávalo odpor afrických nacionalistů, ale taktika USA se nezamlouvala ani západní Evropě, která v americkém protikoloniálním tlaku viděla důvod k přílišnému africkému radikalismu, čímž se otevírala cesta sovětskému vlivu do části kontinentu, který spadl do její politické, obchodní a ekonomické sféry zájmu.

Snaha o šíření revoluční ideologie se probudila také v Číně, která sice nemohla nabídnout ekonomické zdroje jako Sovětský svaz, proto vše vsadila právě na ideologii. Zaměřila se na odštěpenecké opoziční skupiny jako byla hnutí Sawaba v Nigeru, Tutsi v Burundi či opozice v Keni, během konžské krize podporovala přívržence Lumumbovy skupiny³⁴⁶. Čína si vytvořila také politickou podporu v Tanzanii, Zambii a dobré vztahy měla i se zimbabwským předákem hnutí ZAPU Robertem Mugabem.

Dalším mezinárodním hráčem na africkém poli se stala Kuba. Fidel Castro v rámci boje proti imperialistům poslal vojáky do Konga, vojensky se angažoval také během alžírské osvobozené války³⁴⁷. V konžském Brazzaville byla zřízena kubánská základna pro výcvik partyzánských jednotek.

Na příkladu Angoly je možné ilustrovat, jak tragický dopad mělo soupeření světových velmocí na vývoj státu. Po získání samostatnosti pokračovala v Angole občanská válka mezi politickými hnutími, které už nebojovaly o nezávislost, ale o moc. Fronta národního osvobození Angoly (FNLA) byla plně pod vlivem zairských zájmů, komunisty podporované Lidové hnutí za osvobození Angoly (MPLA) stálo proti Savimbiho organizaci UNITA (Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly). Hnutí MPLA sice s kubánskou pomocí formálně zvítězilo a ovládlo důležitá střediska země, ale UNITA s jihoafrickou podporou pokračovala v gerilové válce³⁴⁸.

³⁴⁵ Gedlu, M. (1998), s. 65

³⁴⁶ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 143

³⁴⁷ Nálevka, J. (2004), s. 162

³⁴⁸ Nálevka, J. (2004), s. 163

Jednou z příčin nestabilní politické situace byla netolerance MPLA vůči všem odlišným domácím proudům³⁴⁹. Celý stát byl totalitním způsobem veden k realizaci komunistických experimentů, jejichž výsledkem byla korupce, nepotismus, rozkrádání majetku nejprve Portugalců, poté majetku státního, dále celkové destrukce ekonomiky, školství a zdravotnictví³⁵⁰. Sílící komunistická orientace MPLA a potažmo Angoly podnítila Západ k posilování UNITA a rozpoutání občanské války. Angolská vláda byla plně závislá na zájmech východního bloku a západních naftařských společností. Socialistický stát se změnil v zemi, kde nic nefunguje, kde neexistuje řád a už vůbec ne mír. Přestože byly v roce 1991 uzavřeny mírové dohody mezi MPLA a UNITA, přílišný tlak na rychlé vyřešení problému vedl k dalším vlnám násilností, tentokrát však již bez zájmu mezinárodního společenství³⁵¹.

Dalším příkladem velmocenského soupeření v Africe je Mosambik. Po odchodu kvalifikovaného bílého obyvatelstva z Mosambiku se hospodářství státu prakticky zhroutilo. Země východního bloku však nabídly pomoc a strana FRELIMO se přiklonila k marxisticko-leninské ideologii, prezident Samora Machel se snažil v zemi implementovat sovětský politicko-ekonomický model³⁵². Do opozice proti komunismu se postavilo hnutí RENAMO a celý střet vyústil v občanskou válku, podporovanou globálními velmocemi. Rozklad hospodářství v Mosambiku pokračoval i v 80. letech a byl navíc provázen ničením zdravotnických a školských kapacit³⁵³. Marxisticko-leninská ideologie byla opuštěna koncem 80. let, kdy se administrativa Joaquina A. Chissana odhodlala k ekonomické reformě obnovující tržní vztahy³⁵⁴.

Jak ukazují výše uvedené příklady, a jak bylo možno pozorovat na případu Konžské demokratické republiky v samostatné kapitole, po skončení studené války se africký kontinent ocitl na okraji mezinárodně politických i ekonomických zájmů, neboť nestabilní politická a ekonomická situace představovala příliš vysoké riziko pro investování zahraničního kapitálu. Tato situace se však na sklonku první dekády

³⁴⁹ Klíma, J. (2000), s. 291

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Klíma, J. (2000), s. 292

³⁵² Nálevka, J. (2004), s. 160

³⁵³ Klíma, J. (2000), s. 293

³⁵⁴ Klíma, J. (2000), s. 293

třetího milénia výrazně mění, a to především díky ekonomickému pronikání nově se formujících velmocí (tzv. BRICs)³⁵⁵ na černý kontinent.

6.2.2. Snaha o nalezení společné „celokontinentální identity“

Od získání nezávislosti vstupovaly africké státy do ekonomických nebo politických integračních uskupení, z nichž některé jsou uvedeny ve druhé kapitole (Federace Mali). Ačkoliv byly bývalé britské kolonie členy Commonwealthu a bývalé francouzské kolonie vstoupily do Brazzavillské skupiny, vznikala také první ryze africká uskupení. Již v roce 1961 byly zformovány dvě skupiny: politicky konzervativní Monrovijská skupina, jejímiž členy se staly Nigérie, Etiopie a většina bývalých francouzských kolonií, a radikálnější Casablanská skupina, do níž vstoupily arabské státy severní Afriky, Guinea a Mali³⁵⁶.

Se vznikem nezávislých států však v hlavách některých afrických vůdců (např. Jomo Kenyatta v Keni, Julius Nyerere v Tanzánii, Ahmed Sékou Touré v Guineji, Kwame Nkrumah v Ghaně, Haile Selassie v Etiopii, Muammar Kaddáfí v Libyi, Robert Mugabe v Zimbabwe, Gamál Násir v Egyptě, apod.) začala rezonovat myšlenka celoafrického sjednocení založená na ideologii panafricanismu³⁵⁷. Nejvýznamnější celoafrická organizace postkoloniálního uspořádání tak vznikla v květnu roku 1963, kdy se z iniciativy etiopského císaře Haile Selassie v Addis Abebě sešli delegáti všech nezávislých států Afriky, aby projednali problematiku války v Kongu, na niž měla Monrovijská a Casablanská skupina rozdílné názory. Zatímco Monrovijská skupina podporovala prezidenta Kasavubu a přítomnost mírových jednotek OSN, Casablanské sdružení podporovalo premiéra Lumumbu. I přes tyto spory však byla na konferenci podepsána charta, kterou oficiálně vznikla Organizace africké jednoty (*Organization of African Unity*, OAU).

Jejími hlavními cíly bylo „posílit jednotu a solidaritu afrických států; koordinovat a zesílit jejich spolupráci a jejich úsilí, aby byly poskytnuty nejlepší existenční podmínky národům Afriky; bránit jejich svrchovanost, jejich územní celistvost a jejich nezávislost; odstranit z Afriky kolonialismus ve všech jeho

³⁵⁵ BRICs je zkratka pro čtyři hospodářsky významné a úspěšné tzv. vynořující se ekonomiky (*emerging economies*), které mají potenciál stát se v blízké budoucnosti světovými ekonomickými mocnostmi. Jedná se o Brazílii, Rusko, Indii a Čínu.

³⁵⁶ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 315

³⁵⁷ Panafricanismus – je hnutí za politickou jednotu Afriky, jehož počátky sahají do poloviny 19. století k návratu amerických černochů zpět do Afriky a víry v jedinečnost a duchovní jednotu černých Afričanů. Zdroj: Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 359

formách; podporovat mezinárodní spolupráci při důsledném respektování Charty Spojených národů a Všeobecné deklarace lidských práv³⁵⁸. Nejvyšším orgánem se stala konference hlav států, které se scházely jednou do roka; dvakrát za rok se setkávali ministři zahraničí³⁵⁹.

OAU se stala zpočátku vlivnou celoafričskou organizací, mezi její úspěchy patří například mírové řešení hraničních sporů mezi Keňou a Somálskem v letech 1967–1968³⁶⁰. Postupně však její význam upadal, proto byla na začátku století nahrazena dosud největším africkým integračním projektem – Africkou unií.

6.2.3. Afrika na globální scéně: Hnutí nezúčastněných

Nezávislé africké státy vznikaly v období studené války. Mladé země se však většinou odmítaly přímo angažovat v globálním konfliktu a otevřeně se připojit jak k východnímu, tak k západnímu bloku. Spíše se snažily nalézt svou vlastní mezinárodní pozici v rámci bipolárně rozděleného světa.

Prvním projevem formování kolektivní identity dekolonizovaných afrických i asijských států byla konference, která se konala v Bandungu v roce 1955³⁶¹. Cílem konference bylo projednat široký okruh problémů spojených s postavením afroasijských zemí v bipolárním světě, možnosti spolupráce, zajištění potřeb obyvatelstva nebo problémy dekolonizace³⁶².

Na konferenci v Bělehradě v roce 1961 byla tato iniciativa završena založením Hnutí nezúčastněných, tedy států zejména tzv. třetího světa, které odmítly účast ve vojensko-politických blocích bipolárního světa. Oba bloky vzápětí Hnutí nezúčastněných obvinilo z odpovědnosti za napětí ve světě. Počet členských států Hnutí vzrostl z 31 v roce 1961 na 108 v roce 1993³⁶³. Konference se nejprve soustředily na problém dekolonizace, ekonomický rozvoj a politiku zaměřenou proti oběma blokům. Poté, co většina zemí získala nezávislost, se tématem jednání stala likvidace důsledků kolonialismu a apartheidu v jižní Africe a probíhaly také debaty o budoucnosti Namibie.

³⁵⁸ Opluštil, V. (1969), s. 249

³⁵⁹ Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 351

³⁶⁰ Sagay, J. O., Wilson, D. A. (1978), s. 317

³⁶¹ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 38

³⁶² Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 43

³⁶³ Pečenka, M., Luňák, P. (1998), s. 179–180

6.3. Ekonomické dopady

V průběhu dekolonizačního procesu se obecně věřilo, že většina nově vzniklých států nebude mít příliš problém nastoupit cestu hospodářského rozvoje. Po druhé světové válce vzrostly na světovém trhu ceny komodit, jimiž africké země disponovaly (káva, kakao, měď), díky čemuž mohl být na sklonku 50. a v průběhu 60. let financován rozvoj infrastruktury, ale také zdravotnictví či vzdělání. Většina nových států měla také v době svého vzniku poměrně malý vnitřní dluh. Roční národní důchod na obyvatele činil v roce 1960 70 liber v Ghaně, 56 liber v Egyptě, 29 liber v Nigérii, pro srovnání – v Indii činil 25 liber³⁶⁴.

Přestože se nové státy snažily omezit vazby na svou bývalou koloniální mocnost, kterou obviňovaly z nadměrné exploatace ve prospěch centra a úmyslného udržování (kolonií) v zaostalosti, závislost na vyspělejších státech přetrvávala. V tomto smyslu je možné mluvit o nekolonialismu. Daněk ho vysvětluje jako formu hospodářské kontroly vyspělých států nebo nadnárodních korporací či institucí nad hospodářstvím a společnostmi rozvojového světa. Ovládané země jsou sice formálně nezávislé, ale jejich hospodářský systém je řízen zvenčí³⁶⁵.

Po získání nezávislosti a v průběhu 60. let africké země v průměru ekonomicky rostly. Například na Pobřeží slonoviny a v Keni došlo ke zrušení koloniálních restrikcí a čajové plantáže se rozšířily z jednoho tisíce na 50 tisíc hektarů, v západní Africe vzrostla produkce arašídů a kakaa³⁶⁶. Používání chemických prostředků a lepší mechanizace podnítily rozvoj nových potravinářských podniků (například rozvoj cukrovarnictví ve Svazijsku)³⁶⁷. Nadále se rozvíjel těžební průmysl, v Nigeru a Gabonu se začal těžit strategický uran, železná ruda se dobývala v Mauritanii a Libérii, ropa se těžila v Kongu, Angole, i Nigérii a Botswany patřila mezi největší světové exportéry diamantů.

Ekonomický rozvoj na druhé straně brzdily politické, mocenské, náboženské a etnické konflikty, často přerůstající v ničivé války, a celková nestabilita a nevyzrálost hospodářského prostředí (např. nedostatečná ekonomická legislativa, absence pravidel pro podnikání, rozsáhlá korupce, apod.). Zásadním faktorem, který významně brzdil a komplikoval ekonomický rozvoj afrických států, byla

³⁶⁴ Iliffe, J. (2001), s. 304

³⁶⁵ Daněk, P., Jehlička, P., Tomeš, J. (2000), s. 50

³⁶⁶ Iliffe, J. (2001), s. 304

³⁶⁷ Iliffe, J. (2001), s. 304

hospodářská (a „rozvojová“) nekompetentnost domácích politických a ekonomických elit, včetně nekvalitní a nekvalifikované byrokracie. To vedlo k neschopnosti mladých států řešit vnější krize, jakými byly hladomory, ropné krize, poklesy cen nerostných surovin a zemědělských komodit na světových trzích, které se ve světové ekonomice po vcelku příznivých 60. letech objevily o dekádu později.

Na počátku 70. let došlo vlivem prvního tzv. ropného šoku k rapidnímu zvýšení cen za ropu, což mělo výrazné negativní ekonomické dopady na africké dovozce ropy. Jak uvádí např. Iliffe³⁶⁸, dovoz ropy pohltil asi 60 % prostředků, která Tanzanie získala exportem. Dopravní systém v mnoha zemích se začal rozkládat. Ropný šok byl doprovázen celkovým zpomalením růstu světové ekonomiky, v jehož důsledku došlo k poklesu světové poptávky (a tím i ceny) po komoditách, jež africké státy vyvážely. Poklesly tak například ceny mědi, což významně poškodilo Zambii, na konci 70. let klesala poptávka po zemědělských plodinách. V důsledku ropného šoku se také výrazně zvyšovala zadluženost. Za období 1970–76 se africký veřejný dluh čtyřnásobně zvýšil³⁶⁹. Nezkoušené vlády si dosti často neuměly poradit, na splácení starých dluhů si musely půjčovat peníze, investice do hospodářství, ale i školství a zdravotnictví byly pozastaveny. Afrika se stále více zamotávala do bludného kruhu dluhů.

Ekonomický vývoj afrických států v době po získání nezávislosti závisel ve velké míře také na tom, jaký přístup k hospodářství bude daná země praktikovat, zda více liberální, či intervencionistickou hospodářskou politiku. Převážilo směřování k větší míře státní kontroly a intervencí. Obecně se věřilo, že cesta rozvoje vede přes proces industrializace a celkové modernizace, jež měly ukončit závislost bývalých kolonií na „mateřských“ zemích a zajistit jim relativní ekonomickou nezávislost. Státní intervence v afrických ekonomikách však byly natolik výrazné, že africké státy do jisté míry vykazovaly některé znaky socialismu, například společné vlastnictví půdy nebo kolektivní rozhodování. Někteří političtí představitelé také věřili, že socialismus produkuje rychlejší modernizaci³⁷⁰.

Alternativní socialistickou strategii vypracoval Julius Nyerere v Tanzanii. Na základě argumentů, že zahraniční pomoc k rozvoji ekonomiky nestačí, že tržní zemědělství slouží kapitalistické diferenciaci a že moderní služby nelze zajistit do

³⁶⁸ Iliffe, J. (2001), s. 304

³⁶⁹ Iliffe, J. (2001), s. 306

³⁷⁰ Meredith, M. (2005), s. 144

rozptýlených usedlostí, obhajoval Nyerere strategii rozvoje venkova soustředěnou na vesnice ujamaa s prvkem občinového společenského zemědělství³⁷¹. Výsledkem sestěhování do vesnic bylo v roce 1980 zhoršení dopravy, snížení zemědělské produkce, prudký růst inflace a navyšování státních úředníků. Ekonomický rozvoj tato strategie nepřinesla, podobně jako celá řada jiných socialistických, ale i liberálních ekonomických experimentů v afrických podmínkách.

³⁷¹ Iliffe, J. (2001), s. 306

ZÁVĚR

Jak naznačuje především závěrečná kapitola předkládané práce, lze africkou dekolonizaci hodnotit jako velmi rozporuplný, ale současně zcela jistě nevyhnutelný proces. Dekolonizace byla vynucena postupným utvářením nových společností, v jejichž rámci vznikala na základě charakteristického prostředí etnického, kulturního či přírodního nová národní identita, která se mnohdy projevila až v konfliktu či střetu o nezávislost s koloniální mocností³⁷². Vznik celé řady nových států je v podstatě důsledkem legitimního uplatnění jejich práva na sebeurčení. Na druhé straně však nelze nevidět, že toto právo bylo velmi často uměle podporováno zvenku, s cílem omezení vlivu evropských koloniálních mocností v Africe ve prospěch soupeřících supervelmocí v rámci studené války.

Díky těmto vnějším i vnitřním (vznik národních identit, národů a tím tlak na nezávislost zevnitř) aspektům lze proto konstatovat, že dekolonizace v Africe ve většině případů neproběhla gradualistickou formou, ale proběhla rychle a skokově, s nedostatečným ekonomickým a politickým zajištěním. Jak uvádí docent Klíma³⁷³, dekolonizace „během několika let rozpustila impéria budovaná staletí, vytvořila novou podobu mezinárodního společenství, ale zanechala za sebou řadu problémů.“

To se týkalo především těch zemí, v nichž existovaly problematické elementy pro efektivní správu země v éře nezávislosti. Mezi ně lze řadit zejména konfliktní potenciály v rámci státu (po linii etnické, náboženské, kulturní, a jiné), absenci národní identity a národního cítění u většiny obyvatel státu či neexistenci početné, vzdělané a „rozvojově uvědomělé“ politicko-ekonomické elity, schopné nově vzniknuvší zemi kormidlovat v rozbouřených vodách studené války ke svému cíli. Zatímco pro takové země byla typická nestabilita, převraty, války a devastace, v zemích, kde byly výše uvedené podmínky příhodněji nastavené, znamenala dekolonizace výrazně pozitivní vývoj, poněvadž umožnila novým národům rozvíjet jejich identitu a nový stát na základě vlastních potřeb a přání.

³⁷² Klíma, J. *Dekolonizace a problémy třetího světa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS012.pdf>>.

³⁷³ Tamtéž.

Je tedy možné uzavřít, že dekolonizace v Africe měla na postkoloniální vývoj afrických států nejednoznačné efekty. Byť lze s jistou dávkou zjednodušení prohlásit, že společné znaky sdílely dekolonizační postupy a průběh ve vztahu k jednotlivým koloniálním mocnostem, je vždy důležité a zásadní při hodnocení dopadů dekolonizace postupovat ad hoc, pokud jde o individuální africké státy.

SHRNUTÍ

Bakalářská práce je zaměřena na období kolonialismu a zejména dekolonizace na africkém kontinentě. Jejím cílem je charakterizovat dekolonizační proces v Africe a zmapovat jeho specifika s následnou identifikací základních dopadů dekolonizace na nově nezávislé africké země v jejich postkoloniálním vývoji.

Práce je rozdělena do čtyř stěžejních kapitol. První z nich se zabývá kolonialismem a dekolonizací v celosvětovém měřítku, vysvětluje příčiny, které vedly k velkým zámořským plavbám, popisuje tři fáze kolonizace, nastiňuje důsledky koloniální nadvlády evropských mocností a v závěru se věnuje procesu dekolonizace ve světě.

Další kapitola se zabývá kolonialismem, jeho zánikem a dekolonizací na africkém kontinentě. Na problematiku je nahlíženo z chronologického pohledu, nejprve jsou zmapovány počátky kolonizace v Africe a budování impérií jednotlivých evropských koloniálních mocností na černém kontinentu. Kapitola dále charakterizuje průběh dekolonizace a zánik koloniálních impérií v Africe po druhé světové válce.

Případová studie ve třetí stěžejní části textu je zaměřena na specifickou dekolonizaci bývalé belgické kolonie, Demokratické republiky Kongo, kterou na přelomu 19. a 20. století spravoval belgický král Leopold II jako svůj soukromý majetek. I když se Kongo od ostatních afrických kolonií odlišovalo specifickou správou, cesta k nezávislosti byla velmi podobná – radikalizující se osvobozenecský boj, unáhlené vyhlášení nezávislosti a poté dlouhé období nestability.

Závěrečná kapitola syntetizuje získané poznatky a identifikuje politické (přímo související se vznikem samostatných států), mezinárodně-politické (z hlediska globálních a regionálních mezinárodních vztahů) a ekonomické dopady dekolonizace na africké země v jejich postkoloniálním vývoji.

Klíčová slova: kolonizace, kolonialismus, dekolonizace, dopady dekolonizace, Afrika, Demokratická republika Kongo

SUMMARY

This Bachelor's thesis aims at the era of colonialism and decolonization in Africa. Its objective is to describe the process of decolonization in Africa, explore its specifics followed by the identification of basic effects on the newly independent African states during their post-colonialism development.

This thesis is divided into four fundamental parts. The first one focuses on colonialism and decolonization in a world-wide view, explains the reasons leading to first overseas navigations during the 14th and 15th centuries, describes the three phases of colonization in the world, outlines some of the effects of European colonial rules and also introduces the issue of decolonization.

The next chapter is devoted to the specifics of colonialism, its fall and decolonization on the African continent. The issue is seen from the chronological perspective. Firstly the rise of colonization and creation of European empires in Africa are described. The chapter then continues by depiction of course of decolonization and fall of the colonial empires after the World War II.

The case study in the third fundamental part of the thesis is focused on the process of decolonization of the former Belgian colony, the Democratic Republic of Congo. Although DRC faced a very special system of colonial rule and administration (private property of the Belgian King Leopold II) its route to independence was very similar to other African states – strongly and rapidly radicalizing liberation fights, premature declaration of independence followed by long period of political and economic instability.

The final chapter synthesizes the acquired findings and identifies the basic effects of decolonization on the newly independent states of Africa in their post-colonial development. These effects have been divided into three elemental groups: political (directly related to the origins of independent states), internationally-political (from the view of global and „continental“ international relations) and economic.

Key words: colonization, colonialism, decolonization, effects of decolonization, Africa, Democratic Republic of Congo

POUŽITÉ ZDROJE

Literatura

1. ANDĚL, J., MAREŠ, R. „*Starý svět*“ *Asie a Afrika*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999
2. BAAR, V., RUMPEL, P., ŠINDLER, P. *Politická geografie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996
3. DANĚK, P., JEHLIČKA, P., TOMEŠ, J. *Stát, prostor, politika: vybrané kapitoly z politické geografie*. Praha: Univerzita Karlova, 2000
4. DANĚK, P., NAVRÁTILOVÁ, A. a kol. *Approaching the Other: The Four Projects of Western Domination*. Olomouc: Palacký University, 2008
5. DAVIDSON, B. *Černá paní. Afrika: Léta zkoušek*. Praha: Mladá fronta, 1964
6. FERRO, M. *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost. 13.–20. století*. Praha: Lidové noviny, 2007
7. GEDLU, M. *Subsaharská Afrika. Problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998
8. HRBEK, I. a kol. *Dějiny Afriky. Kniha 2*. Praha: Svoboda, 1966
9. HULICIUS, E. *Belgie*. Praha: Libri, 2006
10. ILIFFE, J. *Afrika a Afričané. Dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001
11. JOHNSON, P. *Dějiny dvacátého století*. Praha: Rozmluvy, 2008
12. KLÍMA, J. *Dekolonizace portugalské koloniální říše. Historická motivace – specifika – průběh*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2000
13. KLÍMA, J. *Poslední koloniální válka*. Praha: Libri, 2001
14. LACINA, K. a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987
15. LIŠČÁK, V., FOJTÍK, P. *Státy a území světa*. Praha: Libri, 1998
16. MEREDITH, M. *The State of Africa. A History of Fifty Years of Independence*. London: The Free Press, 2005
17. NÁLEVKA, V. *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004
18. OPLUŠTIL, V. *Afrika překvapení a ukvapení*. Praha: Svoboda, 1969
19. ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ. *Organizace spojených národů a dekolonizace*. Praha, 1977
20. PEČENKA, M., LUŇÁK, P. a kol. *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Libri, 1998
21. SAGAY, J. O., WILSON, D. A. *Africa – A Modern History (1800–1975)*. New York: Africana Publishing Company, 1978
22. STAMBERGER, W. *Dějiny kolonialismu*. Praha: Orbis, 1963

Internet

1. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The World Factbook. Democratic Republic of the Congo*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cg.html>>
2. FOREIGN POLICY. *The Failed State Index 2009*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-12]. Dostupné z WWW:

- <http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/06/22/2009_failed_states_index_interactive_map_and_rankings>
3. HISTORY WORLD. *History of the Democratic Republic of Congo*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-07-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ad34>>
 4. KLÍMA, J. *Dekolonizace a problémy třetího světa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://fhs.uhk.cz/ibero/texty/pdf/KIAS012.pdf>>
 5. MILLS, W. G. *Belgian Colonial Policy*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-18]. Dostupné z WWW: <http://stmarys.ca/~wmills/course317/5Belgian_Policies.html>
 6. REPUBLIQUE DEMOCRATIQUE DU CONGO. *Constitution de la République Démocratique du Congo*. Poslední aktualizace 2009-07-31 [cit. 2009-08-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.presidentrdc.cd/constitution.html>>
 7. UNITED NATIONS. *MONUC: United Nations Organization Mission in the Democratic Republic of the Congo – Facts and Figures*. Poslední aktualizace 09-07-01 [cit. 2009-08-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/Depts/dpko/missions/monuc/facts.html>>
 8. UNITED NATIONS DEPARTMENT OF POLITICAL AFFAIRS. *Resolving Border Disputes in Africa*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-08-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.un.org/Depts/dpa/africastory.html>>
 9. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Human Development Indices. A Statistical Update 2008*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-15]. Dostupné z WWW: <http://hdr.undp.org/en/media/HDI_2008_EN_Content.pdf>
 10. UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. *Human Development Reports. Statistical update 2008. Congo (Democratic Republic of the)*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-11]. Dostupné z WWW: <http://hdrstats.undp.org/2008/countries/country_fact_sheets/cty_fs_COD.html>
 11. UNITED NATIONS POPULATION DIVISION. *Democratic Republic of the Congo*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-086-01]. Dostupné z WWW: <<http://esa.un.org/unpp/p2k0data.asp>>
 12. THE UN REFUGEE AGENCY. *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Congo: Overview*. Poslední aktualizace 2009-07-31 [cit. 2009-08-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.unhcr.org/refworld/country,..COUNTRYPROF,COG,456d621e2,4954ce33c,0.html>>
 13. U. S. DEPARTMENT OF STATE. *Democratic Republic of the Congo*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2823.htm#history>>
 14. THE WORLD BANK GROUP. *Democratic Republic of Congo. Data profile*. Poslední aktualizace není uvedena [cit. 2009-06-11]. Dostupné z WWW: <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/ddpreports/ViewSharedReport?&CF=&REPORT_ID=9147&REQUEST_TYPE=VIEWADVANCED>